

V2

VÄRSKE RÕHK II / 2009 (nr 18)

Eda Ahi

Carolina Pihelgas

Piret Pöldver

Raido Rahnel

Carrie Raiend Peeter Helmest

Mart Kase Ingel Unduskist

Intervjuu Urmo Metsaga

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Lauri Eesmaa
Toimetajad: Matis Song, Triin Ploom
Kujundaja: Lilli-Krõõt Repnau
Keeletoimetaja: Triin Ploom

Kaastööd

LUULE: triin.ploom@va.ee

PROOSA: johanna.ross@va.ee

ARVUSTUSED ja ESSEED: lauri.eesmaa@va.ee

PILDID ja FOTOD: lilli.repnau@va.ee

Illustratsioonid lk 9, 11, 13, 31, 54: Helin Tikerpuu

Väljaandja

MTÜ Värske Rõhk

Vanemuise 19

Tartu 51014

Tel: 7 427 087

vr@va.ee

Tellimine

www.va.ee

Trükk

Ecoprint

EESTI KULTUURKAPITAL

VÄRSKE RÕHK II / 2009 (nr 18)

ISSN 1736-2954

Müüge mulle miski
mis ei puruneks nii kähku

Maksaksin hästi

Carolina Pihelgas

Eda Ahi

esimene lumi

langeb täna öösel uljalt, süütult
lompidesse esimene lumi
aiman aknal palavikus rüütult:
kuskilt kostab uue lõpu kumin.

laternate tuuleiilses svingis
keerleb helbeid valsitaktis alla
jälle üles tantsiskledes ringis
öise linna seiklustele valla.

tasa jälgin eemalt veidrat balli
pärast oma kirglikku debüüti
iga helves sulab teesse halli,
kandes endas vabaduse müüti.

nõnda sajab keset ööd ja und
suitsiidset kordumatut lund.

tõlkijale

ma tean, mind nagu raamatut sa loed.
on kergendus, et olen võõras keeles
ja mõista mind on raske lihtsal moel
eks sellepärast püsin veel sul meeles.

näen, arvad, et kord jõuab kätte päev,
mil mõistad, kuis mind tõlkida saab. ära.
kuid praegu veel vist võimalust ei näe,
vaid koera kombel nurkadest mind järad.

mu kaante vahelt sõnu välja ujub
ja vihmana su mõtetesse sajab
ning heliseb neis lauluviisi kujul
mu võõra keele tabamatu kaja.

unenägu

ma ärkan jälle üles uneilma
ja vaatan sinu sünget unenägu
su pärisnäost ma juba ammu ilma
kuid kuulen veel su hõikeid läbi hägu

ja igal öösel, ootust tulvil, end
ma heidan siia põhjatusse hauda
ei kerge ole sinu juurde lend
ma rändan, kandes kaelas murerauda

ma oleksin su uljaim margarita
su unelmate sasipäine nõi
kui saaksid veel üks kord mind jalust niita –
üksainus. ma ju aiman, et sa võid.

läbi ja lõhki

kõik, mis on kunagi olnud me vahel
on läbi ja lõhki lõhki.

ja läbi.

see läbi ei saagi vist kunagi läbi.

ja lõhki ei lähegi lõplikult lõhki.

ja vahel on seetõttu vägagi häbi.

veel läbida-lõhkuda jäänud meil kahel

see jahedaim, tugevaim –

sõltuvusahel.

toost

nüüd, kallis, tõstkem klaasid! ütle toost.
ju pillerkaari täna täis me õu.
seal eile oli õnn veel. homme koost
meil laguneda lasta leidsin jõu.

kuid täna löögem kokku. löögem juba!
veel mõtlen sinust kaua, ma ei salga.
kuid enam meie tühja õue, luban,
ma iialgi ei tõsta oma jalga.

***

jah, küllap olen varasemast parem.
nüüd valdan juba jagamisetehet.
kui kannatan, siis ausamalt kui varem
ja kannan oma kannatust kui ehet.

ma nutan ikka lompe, tiike, järvi,
kuid ujun juba hästi silmavees
ja see on hoopis sinisemat värvi.
kui upungi, siis täies stiilsuses.

turisti lauluke

see linn on suur kõitev sümfoonia.
kas Liszt?
ju vist.
või lihtsalt on lisztlikke jooni ja
nii tuttavat ängi ses käras.
kesk elavat hingavat linna
ma olen nii päral, nii ära,
et enam ei oskagi minna
siit edasi. tahta ei taha,
kuid ometi loodan ja otsin
ses tundmatus kvartalis rahu,
mis kaardile ilmselt ei mahu
ja igavest igatsust trotsin.

ööbik

mul puudub päevik. olemas vaid ööbik.
ta laulab minu laule minu peas,
mu unedes. ja igaüks neist sööbib
mu teadvusse ja teadmatusse, tean.

neid aimub igas salamõttekäigus,
kui jalutan seal suures häbis taas.
näib võimatu neist igaüks. eks näigu,
eks võimsaim ole võimatusekstaas.

de jure

ah, andesta, et olin nõnda kõrk.
küll uskusin, et sina võid mind kaitsta,
kuid olin selleks lihtsalt liiga nõrk,
et lasta oma nõrkust välja paista.

sa tundusid nii hirmutavalt lõplik
kui tupiktänav säravsuures linnas.
mind sügavale südamesse võtsid.
ma kartsin, et võin vangistuda sinna.

kuid täna kerkib uusi hirme taamal
ja lõplikkus on minevikumure.
mu peas sa oled lõpmatuseks saamas
nüüd ametlikult. jäädavalt. de jure.

Kadri Oru

Luuletaja

Ta oli poeet
sinise torbikmütsi
ja punase tatirätiga.

Müüril mandoliini näppides
tantsisid alasti tüdrukud
ta ees
tänaval
(teised ei näinud).

Ta oli poeet
rasvaste juuste
ja kolm numbrit suuremate saabastega.

Müüril luuletusi lugedes
ootasid kõik
iga tema lausunud sõna
(keegi ei kuulanud).

Ta oli poeet
roheliste tiibadega ja auväärt lendur.

Müüril tiritamme kasvatades
tuldi talle järele
ja viidi minema

Ta oli poeet
tuisuses toas
hangede vahele lukustatud –

tema
ja usk.

###

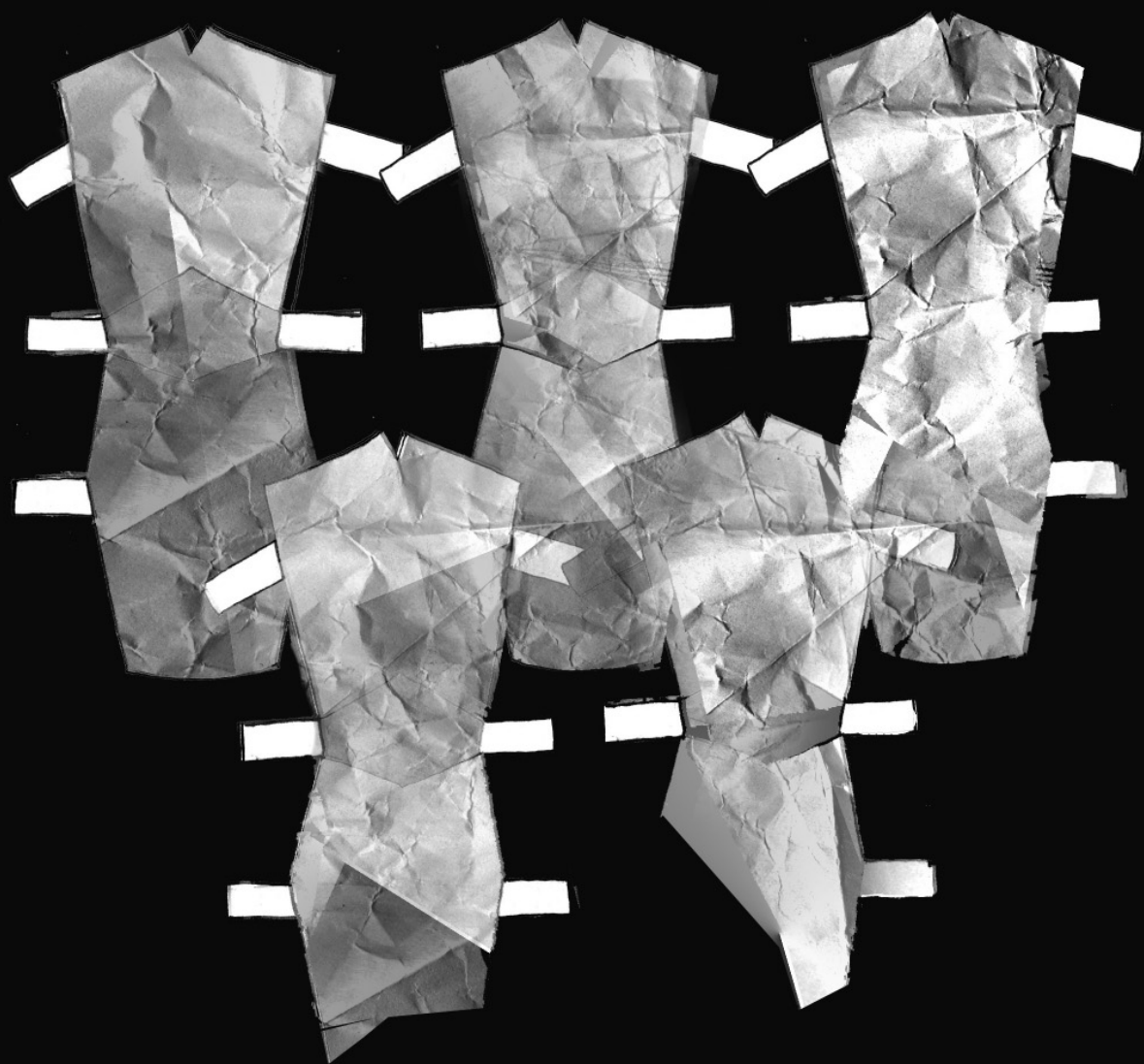
Poevitriinide peegelduses
kihutavad hingetud pabernukud
üksteisest mööda.
Tallavad ja taovad hoolimatult
maas vedelevaid
rebitud jäsemeid ja tundeid.

See vaateaknal jooksev film
on teisest maailmast.

Iga kortsuv paber
lendab minust tuule tõukel läbi
ma näen ja tunnen neid.

Hea on vaadata ja imestada.

Ära minnes
jalutan niikuinii samasugusena –
tolvanist paberplikana
ekraanilt välja.

Janne Jüsmä

*

kujutage
korraški
ette
et

teie liha
söüb keegi
ära, aga

enne on
teid piinatud,
terve elu,

lihtsalt selleks,
et teie liha
saaks süüa,
ütleme näiteks
hotdogi või
hamburgeri vahel,
koos ketšupiga

kujutage
korraški
ette
et

teie liha
maksab kolm
viiskümmend,

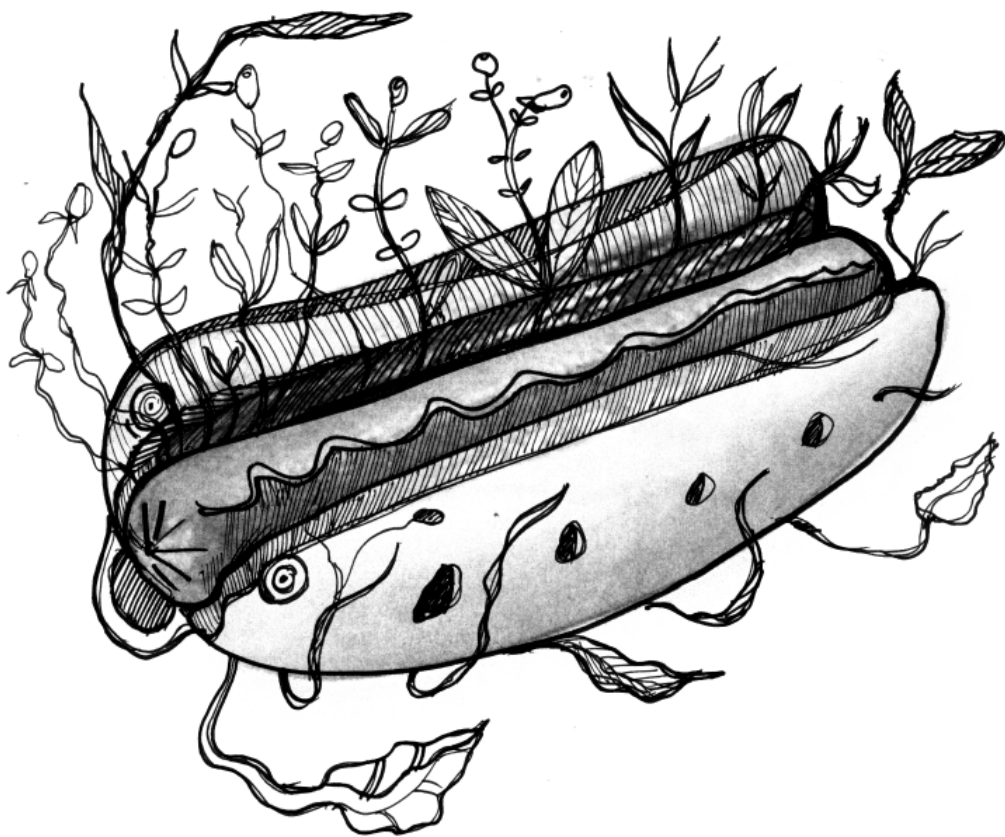
aga enne
olete elanud
elutut elu

kui kujutate
seda endale
korraški ette,
siis teate,

mis on liha
väärtus
ja täisväärtuslik
elu

*

mäherdune säherdus
poslamasla
väherdune mäherdus
pohlapasta
käherdune väherdus
peedipesto
säherdune mäherdus
poslamasla

*

veidruste peidus
paistab põrgu
põrgulikult hea

selguste seelikutes
soosib taevas
jumalikku tõde

appi

hakka või uskumagi
headust ja tõde

*

iha piht on kurviline
valu viht on sirge

iha ja valu on vahetud

Tõnis Veelmaa

*

Ma taaskord lähen kevadel
Ei mitte lume minekuga
Vaid siis kui mätas istumiseks kuiv
Koos oma täiusliku tüdrukuga

Sa jäta pakkimine katki
Ma ainult enda asjad võtan
Ei soovi tekitada lootust
Ehk hiljem tulen
Võib-olla jätan

Ma lihtsalt vabadusehõngu
Tundes lähen mingis suunas
Vaatan, teen ja võtan
Mis õigeks pean ja suudan

Ei takista mind vaelevagaduse piirid
Iidsed käsud pole minu jaoks
Kui põhimõtteist loobuda ei suuda
Tõenäoliselt siis sinu mõtteist kaon

Lume saabumine tagasi ei aja
Su juurde kuigi nii sa arvad
Ma otsin igatsevaid silmi
Sa oled lihtsalt liiga armas

*

Kas sõjavägi kohustab sind tapma võõraid hingi
teises väes,
kes samamoodi nagu sina
näevad ümberringi
mehi, kes ei valetanud komisjoni ees,
et pea on segi,
selg on haige,
meeldib teine mees.

Või tahab hoopis sõjavägi teha sinust meest,
kes relva abil põgeneda proovib
oma elu eest.

*

Viska tukka
Poiss
Sametpintsaku krae
Tõsta üles
Jalg pane
Monitorile

See on Sinu võimalus
Näidata

Näidelda
Muljeisse tükkida
Unedesse pressida

Vaata silma
Las hoomavad

Su sisemist sügavust
Ürgmehist jõudu
Nõelteravat kriitikat

Neonvalguses tungid esile
Kaaslaste toel
Kaaslaste eest
Võtad tule endale
Su sisemine valu vajab leevendust
Pilk rinnale, käed taeva poole

Hommikuvalguses on aega
Pea õlgade vahel
Ära minna.

Karin Kogerma

Broadway

Jäätegi nii seisma?
Särk pahupidi seljas
Ja kikelipsul
Maasikatarretise plekk?

Mu nägu peegeldus
Teie kentsakatel lakk-kingadel
Vist sellepärast
Jäite maha vaatama?

Esimese tantsu jätsin Teile
Mu ustav Emand, Narr ja Härra

Silmatäis

Kunstipäraselt andetu

Viiulivirtuoos

Mängi mulle seda lugu veel

Las naudin poogna

Graatsilist liikumist

Siis silmi kinni surudes

Veel enne pimedust

Vilksatab Su poolik portree

Nagu katkine viiul

Carolina Pihelgas

Talv. Liikumatu ja vaikne
Männid akna taga on terve talve paigal
ja ainult nohisevad õige tasa
Liikumatus. Midagi pole enam
ega vähem, ainult musti nõusid
ja tolmu on iga päev pisut rohkem

Tänaval ei liigu inimesi
autodel on lumekord

Ükski mõte ei lenda ükski
lind ega lill ei liigu
Jääpurikad naabermaja räästas
on teravad nagu sõnad

****

Mu korterinaaber ei saa
täna öösel und
ta paugutab uksi
käib ringi kõigis tubades
teeb akna peal suitsu
praeb pelmeene
keerab muusika kõvaks

Naine, kellest ta enam
ei hooli
on haiglas
täna öösel ootab
ta poega

Kes teab
kui palju ta temastki
kunagi hoolima
hakkab
aga täna öösel
ei saa ta und

Ta paugutab uksi
otsib sõnu, mõtleb nime
mõtleb tuleviku peale
ja kõikide nende
keda ta kunagi hüljanud on

Uneta öö
külm
talv
hanged
aknani
ükski
koer
ei haugu
kevadest

***

Just siis
kui tundus
et nüüd
tuleb kevad

n ü ü d !

sadas lumi
maha ja
hanged
said aknani

Naabrid pesevad pesu
tsentrifuug võtab pöördeid maha
ja jääb tasapisi seisma

Põletusarmid
kirjutuslaual
tööd mis
ootavad tegemist
ööd mis
ootavad und
inimesed kes
ootavad armastust
armastus mis
ootab
ja ootab

MUUTUV ON MUUTUMATU

Vesi
ei ole lihtsalt
vesi

Ta on ka
jää või lumi
lörts või aur
ta ei ole kunagi
lihtsalt vesi

ta muutub
ja see on ettearvamatu
ja vastukäiv
aga loogiline

Päevad
on muutumatud
nagu vesi
kunagi pole
nad samad

Jõgi
ei voola
ealeski kaks korda
aga voolab
kogu aeg

nagu loodusseadus
nagu saladus

ARMSAM

Silmad on elevandihallid
pikk nina
pahmak juukseid
ka natuke hallid
range suu

Riietub lahti
rind on kumer
aluspüksike pisut punnis
karvu peaaegu polegi
veregrupp 0

Heidab mu kõrvale
oleme täitsa vait
nii terve öö

SULA

Elu eksisammud
malmi ja valgevase vahel
sulan
Eluaeg vagad vahtrad
vaatavad pealt
vangutavad pead

Portselan. Klaas. Kristall.

Müüge mulle miski
mis ei puruneks nii kähku

Maksaksin hästi

Birk Rohelend

Armastus

Vanaisal oli insult. Ta lebas voodis suurel padjakuhilal ja tema üks suunurk rippus allapoole. Tema kondised põlved olid peitunud suure pruuniruudulise villase teki alla, ehmunud ja segaduses silmad kippusid ikka ühe ja teise silmanurga vahet jooksmas. Vanaisa kortsutas kulmu, justkui püüaks ta midagi meenutada; rippuvast suunurgast niris ila valgele linale, mis oli servapidi villase teki peale keeratud.

„Aa ea... Aa ea idiaumi.“

Vanaisa hää oli kuiv ja kurk kare. Inimesed toas kõhatasid kordamööda, justkui kõhides vanaisa eest kurku puhtaks. Vanaema tupsutas suure valge taskurätikuga tema suunurka pühkides ära üksiku puru lilleliselt padjapüürilt ja vangutas pead.

„Tasa, tasa! Sa ei tohi rääkida, pingutad üle veel niimoodi.“

Vanaema oli murelik ja pahane. Vanaema oli murelik ja pahane, sest kook oli servadest veidike ära kõrbenud ja nüüd oli tal hirm, et keegi saab sellest aru. Ta oli enda peale tige, sest ta oli tegelikult suurepärase kokk. Alles eelmine kord, kui Helmikesel oli seitsmekümne viies juubel, oli ta täiesti suurepärase, koheva ja krõbeda õunakoogi küpsetanud. Ja kartulisalat oli olnud just õige soolasusega. Isegi naabri-Ants kiitis. Muudkui tõstis aga juurde ja juurde, nii et tema karvased käsivarred aina vilkusid taldriku ja salatikausi vahet. Unustas isegi viina suures söömise hoos joomata. Vanaema mäletas seda hästi, sest Ants oli muidu kõva viinaviskaja. Aga siis jah, seisis see poolik pits tükk aega laual, ja vanaemal oli hea meel, sest see oli kõik ainult tema salati pärast. Nii oli õige ja hea, sest ta oli selleks hommikul kell neli üles ärganud, et kartulid keeta ja tükeldada ja kurgid koorida ja tükeldada, sest selle aasta kurgid olid miskipärast kole kibeda maitsega, kui neilt koort ära ei lõiganud. Mõelda vaid, ta oli keetnud selle salati tarvis kolmkümmend muna! Ja siis tuli need kõik koorida ja viilutada ja tükeldada, ja üks oli

kukkunud enne potti panemist põrandale ja siis tuli see ebameeldiv laga kõik kokku pühkida ja sellega oli üks igavene häda...

„Aa aha... eda idi... iuii.”

„Kuss, kuss, ma ju ütlesin juba, arst käskis sul puhata!”

Emal vaatas pahaselt vanaema poole. Tolle kortsus ja plekilised käed muudkui vihisesid vanaisa ümber. Kord oli siit vaja pühkida, siis sealt siluda, siis oli vaja juukseid laubal kohendada, siis tekiservakest seinast vahele toppida. Vanaema oli kogu aeg selline – selline sekeldis. Emal olid närvid läbi ja ta oli solvunud. Emal olid närvid läbi, sest klient oli talle viimasel hetkel ära öelnud. Pakkumine oli juba kolm korda ümber tehtud ja tagasi lükatud, neljas kord oli klient vandunud, et seekord on asi kindel. Ja siis olid tema meilimised äkitselt otsa lõppenud ja kui ema täna helistas, et viisakalt oma neljandale pakkumisele kinnitust küsida, oli klient öelnud, et eelarvet on ootamatult koomale tõmmatud ja kogu tehing jääb üldse ära. Nüüd oli emal selline tunne, nagu nendel õnnetutel rumalas ameerika filmis, kellele löödi sünnipäevatort näkku. See oli lihtsalt nii ebaaus: ta oli teinud väga head tööd. Ta oli juba arvestanud selle tehingu õnnestumisega. Just seesama närune tehing lahutas teda preemiarahast. Pole preemiat, pole puhkust; päevalilledega rannakott kogus juba ammu kapinurgas tolmu, oodates seda Sharm el-Sheiki reisi, mis kogu aeg edasi lükkus. Emal suunurk värises, ta oleks tahtnud nutta. Selle asemel vahtis ta neid plekilisi ja kortsus käsi, mis kogu aeg midagi liigutasid, ta oli tige ja pettunud ja tal oli tegelikult juba ammu vaja siit ära minna, sest üks teine pakkumine oli vaja ümber vormistada ja...

„Aa... ue...ea... eda.”

„Emal ju ütles juba, et sa pead olema vait!”

Mees võpatas. Ta vaatas naist, kes ise ka oma ebameeldivast hääletoonist ehmatahes kuidagi tahapoole tõmbus ja veel rohkem küüru vajus kui tavaliselt. Mees vaatas naist, kelle silmad pilkusi kogu aeg. Paksult mustaks võõbatud ripsmed moodustasid tiheda musta heki, mis silmi varjutas. Mehe pilk libises tahtmatult allapoole: naise pruunikspäevitatud rinnad olid lohku vajunud, kunagi ammu enne lapsesaamist oli tal olnud kaunis täidlane büst. Mees ohkas tahtmatult, tal oli piinlik ja ebamugav. Tal oli piinlik ja ebamugav, sest kartis, et tema särk on kaenla alt higist läbi imbunud. Selles vastikus umbses, ravimilõhnalises ruumis oli nii kohutavalt palav, et ta tundis, kuidas

higi lihtsalt mööda selga alla voolab. Ta kartis, et äkki käsib keegi tal midagi liigutada – kuna ta oli hetkel ainuke tegus mees ruumis, siis oli kogu aeg olemas võimalus, et midagi on vaja tõsta või nihutada. Mees katsus ennast vastu seina litsudes märkamatuks teha; äkki siis, kui nad tema ära unustavad, ei ole neil vaja, et ta ennast liigutaks. See seina vastu liibumine oli juba harjumuseks saanud, tööl oli see kuldne oskus, mida tuli pidevalt täiustada. Kaubalaos oli kogu aeg umbne ja kuiv, kogu aeg oli vaja midagi nihutada, tõsta ja upitada, ja kogu aeg tuli karta, et keegi märkab ta täishigistatud kaenlaaluseid. Nähtamatuks muutumine oli ainus relv häbi vastu; tuli jääda väljaspoole teiste vaatevälja, et poleks vaja midagi liigutada, et ei paljastuks inetud sõõrid tema kaenlaalustes. Hommikul tuli juua kohvi, siis tuli suitsetada; suitsetamast tulles oli vaja kolleegidele öelda, et tagapool on tegemist. Tagaossa tuli liikuda võimalikult aeglaselt; sinna jõudes tuli käia korra ära vetsus ja teatada siis teistele, et eesosas on palju tegemist. Kogu aeg tuli püsida valvel ja end mõne ettekäändega varustada; tööl käimine oli üksainus suur agoonia ja kurnas mehe sedavõrd ära, et ta ei suutnud õhtuti uinuda muidu, kui oli vähemalt kolmveerand tundi pornokaide vahtinud. Ja nendega oli muidugi alati see häda, et naisele ei tohtinud vahele jääda...

„Aa... aa ma... ea.”

„Mis asja sa ometi tahad?”

Vanaema hää l kõlas kaeblikult, kui ta vanaisa suu juurde kummardus, meeleheitlikult üritades aru saada, mida too tahab. Poiss vaatas, kuidas vanaema hallide juustega raamitud meelekohal lillakas lõhkenud kapillaar naha alt tähena kumab. See meenutas talle teatud mustrit ja koos selle mustriga tuli meelde ka tüdruk, kelle lemmikpluus selliste tätratega kaetud oli. Poiss oli õnnetu ja muserdatud. Poiss oli õnnetu ja muserdatud, sest oli kohutavalt armunud. Ta oli nii meeletult armunud, et ei suutnud tüdruku poole vaadata, ja see oli juba omaette õnnetus, sest tüdruk istus kaks pinki temast eespool ja nii ei saanud ta ka tahvlile vaadata. Matemaatikaülesannetega võis veel hakkama saada, sest need sai pinginaabri vihikust maha kirjutada; täielik õnnetus oli aga ajalootund, kus õpetajal oli loll komme küsimus tahvlile kirjutada ja siis mõtlemisaega anda, et hiljem mõnd õnnetatut pinnida. Poiss palvetas salaja laua all, et õpetaja tüdrukut ei küsiks; kui tüdruk peaks rääkima hakkama, siis ei oleks enam üldse võimalik

talle tähelepanu mitte pöörata. Veel rohkem palvetas poiss, et õpetaja teda ei küsiks; kui tema peaks vastama hakkama, oli alati võimalus, et tüdruk vaatab, mida ta teeb, ja siis tal ei tule enam ühtegi mõistlikku mõtet pähe. Kooliskäimine oli tõeline piin. Üha sagedamini ja rohkem oli vaja emale teeselda, et ta on haige. Kui ärevus mõnel hommikul ärgates hinge pauguga kinni lõi, oli kohe selge: tänasest ei saa asja. Ema oli vist juba hakanud midagi taipama; eelmine kord vahtis sellise kahtlustava pilguga ja küsis, kas koolis on probleeme. Muidugi, terve kool oli üksainus suur probleem ja selle probleemi nimi oli Elisabet! Aga seda ei saanud ju emale öelda ja nii oli isegi parem, kui ta arvas, et teda kiusatakse. Oh jaa, oleks see ainult nii olnud! Iga kell oleks mõni tolgus võinud talt söögiraha ära võtta või silma alla sinika lüüa, selle asemel, et iga kuradi vahetunni ajal ukse taga tundi oodates hirmu pärast ära surra, et mis siis saab, kui Elisabet teda kõnetab!

„Aa... ea...ea..idiaui...aa...”

„Pildialbumit tahad?”

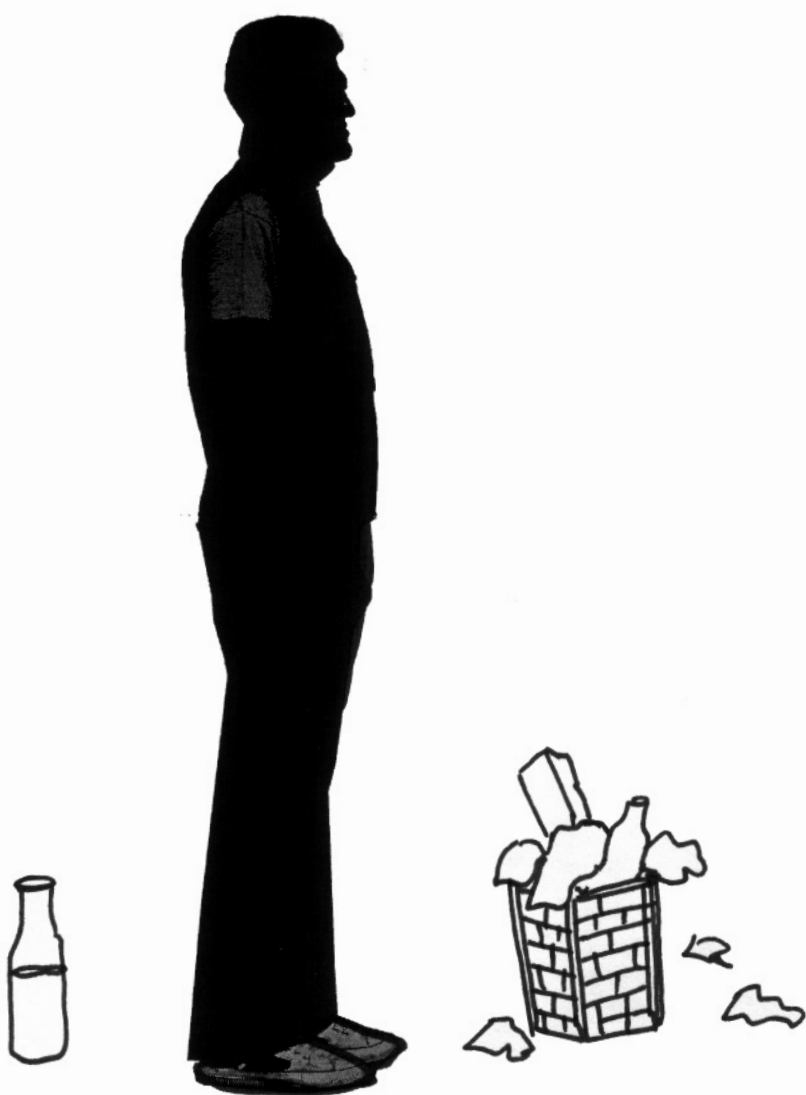
Onu oli kurb ja tige. Ta oli just tuppa tulnud, värskelt sigaretist imetud suits ikka veel ninasõõrmes. Isa oli nii halb välja näinud, et onu oli üheks hetkeks Mazda ära unustanud. Vanatoi püüdis suure innukusega lehti keerata; vanamoor üritas talle ihu ja hingega abiks olla, nii et lehed suure kärsituse käes rebenemisohtlikult ragisesid. Onu istus voodiservale vanaisa juurde ja silmitses tema kärbuvat kätt, mis ennast juba naljakalt konksu hoidis – ühe tuhandiksekundi jooksul oli ta masendavalt teadlik oma surelikkusest. Siis vajus see veider mõte kusagile teadmatusesohu ära ja ta oli jälle absoluutselt teadlik oma kolm korda äraneetud automuredest. Kui onu oleks praegu kusagilt selle kuradi vanamehe kätte saanud, kes tema ees äkkpidurdas, siis oleks tal vist väga keeruline olnud oma rusikaid taskus hoida. Kuradi Volvo-näss! Oleks see ometi olnud mõni uuem ja pehmem auto! Aga see vana roostetanud kobakas oli oma ehtsast plekist pörkerauaga tema ilusa uue Mazda täielikuks akordioniks litsunud. Kindlustus mõtles kaks nädalat, enne kui vastas, et seda ei kanta ikkagi maha, vaid kavatakse remontida, ja ainult jumal ise taevast teadis, milline eoonidepikkune aeg pidi selleks kuluma! Nagu poleks suurenenud kindlustuskoefitsient ja omaosalus veel piisavalt suured karistused olnud, nüüd tuli lisaks kõigele muule ka veel bussiga töö käia, ja mis kuradi moodi sa lähed armukesega hotelli, kui sul pole isiklikku autot! „Tere kallis, sealt tuleb meie lukslimusiin – troll number viis!”

Masendav! Kui autot ei olnud, ei saanud hotelli minna, ei saanud seksi, ei saanud normaalselt lõõgastuda; tagatipuks kadus veel söögiisugi. Ainus meeldiv asendustegevus oli suitsetamine, ja suitsetada tuli nüüd juba iga viie minuti tagant. Onu tõusis püsti, teised vaatasid teda vaikides. Ta tõmbas jope selga ja läks toast välja, teised jätkasid oma vaikiva auvalvega, ema küll juba üsna tugevasti niheldes. Vanaema oli teki silumise sinnapaika jätnud ja askeldas nüüd lilledega.

Vanaisal oli hirm ja häbi. Tal oli kohutav hirm, et ta pissib püksi, ja ei tunne seda, sest üks külg oli ikkagi tuim, mis tuim. Vahel tundus see koguni imelik: miks tal üldse seda külge vaja läks, kui see oli lihtsalt üks suur tükk sooja liha, mida oli raske endaga kaasas tassida ja millest ei olnu mingitki kasu? Vanaisal oli häbi, sest ta oli nüüd poolik mees. Tal oli kohutav häbi, et ei saanud ise isegi riulilt pildialbumit võtta, et varjuda selle suurte kaante taha, et teised ei peaks vahtima seda ila, mis tema suunurgast nirises – nagu ta seda väga hästi teadis, mis sest, et ei tundnud. Ta oleks nii väga tahtnud, et kõik oleksid tema toast ära läinud ja ta rahule jätnud! Aga kombes olid kombes ja neist tuli kinni pidada, mis sest, et need kellelegi ei meeldinud.

Vanaisal ei olnud muidu üldse kahju, et ta enam eriti rääkida ei saanud – mis see rääkimine muud oligi kui üks suur tühine lõualuude lõksutamine. Naised, jah, nemad võisid seda teha, nende jaoks oli see nii tähtis, et see oli peaaegu nagu töö. Meeste puhul oli asi teisiti – kes süüa tahtis, pidi midagi tegema, mitte lebama siin, nagu kõige viimane tarakan. Just niisama kasutu nagu tükk vettinud puud! Vaikimine võis ju kuld olla, aga keegi ei maksnud seda sulle välja. Milleks teda üldse enam vaja oli? Mis kasu temast oli? Viiskümmend aastat oli ta käinud tööl ja teeninud raha. Viiskümmend aastat oli väga pikk aeg: kui ta pildialbumit lehitses, oli ta sunnitud imestama, kui palju võõraid inimesi sinna selle ajaga oli tekkinud. Tited ja lapsed ja noored ja juba kergelt kiilanevad ja tüsenevad tööinimesed. Kõigil olid asjalikud näod peas, mõni vahtis juba pildi peal kella. Kõigil oli alati kiire – töö tahtis tegemist, mured vajasid lahendamist, asjad toimetamist. Kõik olid uhked selle üle, et nad olid nii virgad, nii kasinad, nii tublid ja toimekad. Keegi polnud laisk ega looder, ikka ja alati tehti usinalt tööd, saadi sellega hakkama ja elu läks kogu aeg edasi.

Ainult armastusel polnud aega tulla.

Moonika Olju

Parimate tervitustega

Ebameeldivate asjade edasilükkamine oli muutunud Antoni üheks halvaks harjumuseks, kuna viis pea alati selleni, et need asjad kuhjusid. See omakorda tähendas, et tuli tegelda mitme ebameeldiva asjaga korraga. Kuigi ta lohutas end mõttega, et korraga ja ühe hooga on neid asju lihtsam teha, teadis ta, et tegelikult nende edasilükkamine mürgitab meeldivate tegevuste seltsis veedetud aega.

Ja nii oligi. Pärast 20-päevast hoovõttu oli ta planeerinud neljapäeva selleks, et nüüdseks edasilükkamatute toimetustega ühe päevaga ühele poole saada. Või vähemalt nii ta lootis. Juba ööl vastu neljapäeva vähkres Anton voodis, mõeldes eesootavale päevale, kaaludes kella viie paiku ülesannete edasi lükkamist ning päeva raamatute seltsis veetmist ainult selleks, et saada magada. Kella kuue paiku oligi ta nii otsustanud ning otsusest tulenev meelerahu võimaldas tal magama jääda. Kuid äratuskell ei teadnud, et Anton oli öösel vaba päeva võtta otsustanud ning helises ikka ja kohe, kui Anton silmad avas, mõtles ta teise asjana pärast laest kooruva krohvi uurimist, et täna ei loe ta ühtegi raamatut. Ta tõusis üles, ei ringutanud ning läks otse duši alla. „Ees on pikk ja väsitav päev,” mõtles Anton pikkamisi kohvi rüübates. Lastes silmadega üle tillukese tumedast puidust köögi, peatus ta pilk kellal ning ta taipas, et hakkab hiljaks jääma. Kiiruga kurku kallatud kohv sattus söögitoru asemel hingetorru ning sundis teda läkastamisega võidu riietuma. Enne, kui ta saab asuda oma päevaplaani täitmise kallale, oli veel vaja piima osta, sest piimas peitub jõud.

Keskтуру väravasse jõudes oli kell juba kaheksa ning esimesed turuinimesed tegid esimesi uniseid liigutusi. Piimamüüja polnud veel saabunud ning Anton otsustas turu peal ringi vaadates aega parajaks teha. Mõõduka sammuga mööda turgu jalutades oli näha ainult ühesuguseid poolunes müüjaid, mistõttu Anton peatselt piimaleti juurde tagasi suundus. Juba kaugelt oli näha, et lett on avatud. Asjad olid laual, kuid müüjat ennast polnud kusagil. Oli vaid vigases eesti keeles kirjutatud sildike: „takasi 5 minuti pärast”. Antonit ajasid

sellised sildid endast välja. Mida tähendas viie minuti pärast? Mis hetkest loendades? Kas viis minutit on juba läbi või alles algamas? Ja miks ei võiks müüjad olla originaalsed ning mõelda välja uusi viise teatamaks oma eemalviibimisest? Ta vaatas närviliselt kella. Ühe korra. Kaks korda. Kolm korda. Kui viis minutit oli möödunud, hakkas ta letile toetudes ühe sõrmega vastu letti koputama. Tk-tk-tk-tk-tk. „Oi maltšik. Potšemu tō tak zdelaeš?” ilmus leti alt välja uniselt ringutav müüja. Anton ignoreeris küsimust, ostis pudeli piima, rüüpas lonksu, vaatas käeseljaga üle suu tõmmates enda ees valguvat linna ning asus teele.

Nätsudega kaetud Lastekodu tänavat pikkade sammudega mõõtes valis ta juba kolmandat korda tema numbri. See oli üks Antoni halbadest harjumustest. Inimest mitte kätte saades neile järjekindlalt vähemalt viis korda järjest helistada, uskudes, et küllap inimene, keda ta kätte saada üritab, ühel hetkel ikkagi kuuleb telefoni. Harjumuse näol oli tegemist Antoni kunagise optimismi viimase jäänukiga, mistõttu ei tulnud talle pähegi, et keegi teda meelega ignoreerida võiks. Pärast viiendat korda Anton loobus ja kõndis edasi. „Nagunii poleks ma suutnud midagi originaalset öelda. Paremini ongi, et teda kätte ei saanud,” lohutas Anton end, toppides piimapudelit prahist ummistunud prügikasti.

Telefonikõne ärajäämine tähendas aga seda, et ta pidi jälle linnale tähelepanu pöörama. Anton oli siin linnas üles kasvanud ja armastas seda linna. „Kuid mis on armastus, kui vaid emotsioon, nagu viha. Ja mis on viha, kui vaid emotsioon, mis möödub. Nagu armastus,” oli Anton kord proosaliselt mõelnud. Iga päevaga, mil ta teadis, millal on mõtet kiirustada foori kollase tulega üle tee ja millal mitte, iga kord, mil teadis maha vaatamata, millal tõsta jalga, et mitte koperdada kõnniteele paigutatud uksepeataja otsa, kasvas Antoni tühimikus sellest linnast. Ta tahtis Ära. Ära suure tähega, nagu ta armastas rõhutada, püüdes nii tühistele sõnadele sügavamat tähendust lisada. Ära linnast, mis kunagi oli rõõmustanud tema üksluist elu, kuid oli nüüd vaid tema kannatuste lärmakas taust. Ta ei tahtnud enam tegeleda oma töölaua ümberkorraldamisega, et see vaheldust pakuks – ega uute tervitusvormelite väljamõtlemisega kirja lõppu. Ta ei suutnud enam tutvuda uute inimestega ega rääkida töökaaslaste lastest. Ta ei tahtnud enam näha mitte ühtegi teatrietendust ega kuulda kedagi laulmas, sest tundis, et on juba kuulnud ja näinud kõike. Igahommikune teretamine ning õhtune hüvastijätmine tekitas Antonile füüsilist piina. Ta ei

suutnud välja mõelda viise enesekordamise vältimiseks ja vastas allaandnult kõigile vaid sõnaga: „Suurepärane!” või „Aga see on ju lihtsalt suurepärane!”

Antonit vaevas mõte, et kõik ideed on juba olnud, kõik mõtted välja öeldud ja kõik muusika kuuldud. Anton ei värvanud oma toa lage, sest laest kukkuv krohv muutis midagigi ta vanas korteris. Hommikune pilk lakke, uurimaks, kui palju krohvi on alla kukkunud, oli Antoni ainuke rõõmuhetk päevas. Tal polnud enam midagi selga panna, sest ükskõik kui palju Anton asju ka juurde ei ostanud, ikka nägid need täpselt samasugused välja. Isegi ta kuldkala näis päevast päeva ujuvat ühtemoodi. Antonit ajas ahastusse tuttavate nägemine tänaval, sest teadis juba ette nende vestluse algust, käiku ja lõppu. Ma-ei-näe-sind taktika ja sellele tavaliselt järgnev tühine sõnade vahetamine, mis talle jubedat piina valmistas, oli muutnud Antoni legendaarseks tuttavate seas, keda tema agoonia lõbustas ja seetõttu teda juba kaugelt meelega teretasid. Anton tundis, et kõik sõnad, mida ta ütles, on ebaoriginaalsed ja varem kirja pandud kellegi teise poolt, öeldud kellegi teise suu läbi. Ja ta ei suutnud enam mõelda välja erinevaid teid kojuminemiseks. See häiris teda kõige rohkem.

Aastaid käis ta erinevates teatrites, reisis ning veetis tunde muusikapoodides – ainsa sooviga leida midagi tõelist. Ka töö uute annete avastamisele keskendunud Talendiaagentuuris oli ta valinud lootusega näha iga päev midagi uut. Täna aga ootas teda ees järjekordne ja pikalt edasi lükatud uute talendikatsete päev. Anton ei olnud alati seda päeva vihanud, kuid nüüd jätsid oma tähesära nõutama tulnud andetud inimesed teda ükskõikseks. Teades, et neil pole midagi uut öelda, Anton isegi ei kuulanud neid. Ja kui neile kõigile ühesuguste küsimuste esitamine ei oleks nii piinarikas olnud, poleks tarvitsenud seda päeva alati nii palju edasi lükata. „Probleem seisneb inspiratsiooni puuduses,” oli ta järeldusele jõudnud. Mitte tal, sest tal ei olnud kunagi seda inspiratsiooni olnudki. Teistel oli puudu. „Miks ma pean sellega tegelema?” küsis ta enda käest, kirjutades internetifoorumis järjekordset arvamuskirjat või kommentaari järjekordsele keskpärasele etendusele, kontserdile, artiklile.

Juba mõnda aega nägi ta lahendust looduses. „Loodus on kordumatu,” oli ta otsustanud. „Peab olema,” kinnitas ta iseendale. Kadrioru pargis viibides oli Anton alati tundnud, et looduses on tema õige koht. Iga päev võitles ta iseendaga. Iga päev tõreles iseendaga, et ei julge lihtsalt

ühel hommikul töölemineku asemel autosse istuda ja metsa elama minna. Iga päev lükkas ta edasi oma elu kättevõtmist..." – nagu kõiki ebameeldivaid tegevusi enda elus.

Järgmisel hommikul pärast pikka piinavat Talendiagentuuri päeva otsustaski ta teise mõttena pärast laest kooruva krohvi uurimist Ära minna. Teha teoks see kaua edasi lükatud plaan minna loodusesse, kus kõik on kordumatu. „Peab olema!“ kinnitas ta endale. Ta pani selga oma tavapärase ülikonna, kuid ei istunud autosse ega sõitnud trammiga, vaid hakkas lihtsalt kõndima: „Uut elu tuleb alustada võimalikult väheste asjadega!“ Ta hakkas kõndima sinnapoole, kus arvas ees olevat metsa. Iga sammuga tundis Anton, kuidas suu üha rohkem kõveraks, millegi naeratusega sarnanevaks kiskus. Ta tegi lipsusõlme lõdvemaks ja tundis, kuidas punased verelibled rõõmu südamesse kandsid. Männimetsa poole kõndides jõudis ta kollase foorini. Mõte, et kätte on jõudnud ootamatu ja uus, just see, mida loodusest ootaski, tekitas temas ülevust. Kindlustunnet, et oli looduse kasuks otsustades õigesti teinud. Tavapärase üle tee kiirustamise asemel vaatas ta vasakule, siis paremale ning nähes mitte midagi muud peale seisvate teetöömasinate, astus teele.

„Miks ma pean selliste asjadega tegelema?“ küsis endalt Pirita linnaosa ametlik tänava- ja laibakoristaja, kangutades asfalti küljest lahti tagurdava teerulli alla jäänud õndsalt naeratavat pintsaklipslast, vilistades Talendiagentuuri viimase tähekeste rõõmsameelset laulukest.

Raido Rahnel

Sõber

1.

Aplad leegid ahmisid vammise puumaja lipp lipi haaval endasse. Johannes ja Karl seisis kiirustavate pritsimeeste töökeskmes ja vahtisid hooravat tuld. Mitte midagi maist peale iseenda ja seljas olevate hilpude meestel päästa ei õnnestunud.

"Minge eemale!" karjus üks tahmanäoline tuletõrjuja hapnikumaski nina eest ära lükates. "Te võite viga saada. Igasugu sodi kukub alla."

"Kas teil on kõrvakuulmisega probleeme?" pröökas teine tuletõrjuja sireenina, kui oli redelilt alla roninud, pilk adrenaliinist sädemeid viskamas. "See on teie endi huvides," lisas ta sõbralikumalt. Johannes ja Karl ei teinud tuletõrjutest välja. Nad jälgisid huviga leekide söömaaega.

"See oli meie kodu," sõnas järsku Karl. Tema toonist ei võinud siiski aimata kurbust.

"Kodu või mitte," teatas teine tuletõrjuja. "Te peate eemale minema. Mul ei ole ausalt öeldes jaksu igasugu hulle kantseldada, nii et..."

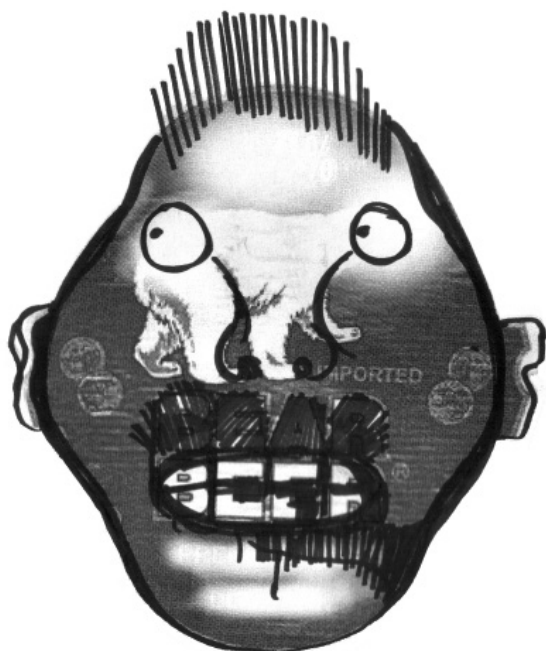
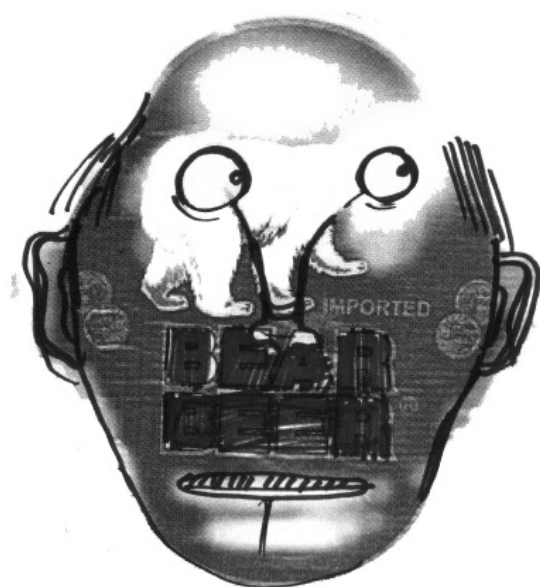
"Kui härrad käsivad," pomises Karl nina alla ja sikutas Johannest särgivarrukast.

"Mida?" küsis tuletõrjuja ärritunult.

"Tore, et te nii kiiresti kohale jõudsite," ütles Johannes.

"Ja-jah," mõmises pritsimees ja asus voolikuid kokku lappama.

Johannes ja Karl sammusid tänavale, kus seisis uudistajad kolmeneljakesi gruppides. Üle sõidutee, vana pärna all lesisid Uno ja Nadježda ning rüüpasid plastpudelist õlut. Sildil seisis "Bear Beer".

Meestel janutas kohutavalt, nii et nad otsustasid paariga liituda. Niisama teretamise pärast poleks nad Uunot ja tema kaaslannat tülitanud, olid teised veidi imelikud.

"Privet, Uuno," laulis Karl. "Ma vaatan, et teil siin väike jook ja..."

"Äkki hiljem pisike kepp," lisas Johannes ja ulatas Uunole tervituseks kämbla. Uuno vaatas kutsumata külalisi altkulmu, noogutas Nadježdale, naine raputas pead ja tõusis jalgadele, et meeste seltskonnast lahkuda. Ta teadis, mida näeks ette kahe sõbra kirjutatud stsenaarium.

"Ta ei taha täna eriti nussida. Tütar tal pani eile kõrvad pea alla," selgitas Uuno. "Otsige muu mätas, minu oma on täna kinni."

"On sul ikka meeles, et sa oled meile veel kolm sotti sees," meenutas Johannes unustatud võlga. "Ja kuidas meie kokkulepe oli?"

Karl otsustas Uunole suuvoodriks olla: "Meie kepime Nadježdat seni, kui võlg tasutud, iga nuss maksab viiskend krooni."

"Seega on meil..." Johannes võttis arvutamiseks näpud appi. "Kuus korda veel."

"Minge munni, vördjad!" plahvatas Uuno.

"Okei, täna jätame su Nadjakese rahule," lausus Johannes.

"Anna parem lonks õlli."

"Sellega olen ma juba päri," ütles Uuno ja pöördus Nadježda poole: "Aga sina?"

"Peaasi, et keppi ei tee," vastas Nadja ja istus meeste juurde, kes talle lahkelt kanget õlut pakkusid. Sõpradele anti siiski võöst allpool teada, et oleks sobiv aeg lasti maha laadimiseks.

Uuno püüdis meenutada, kus, millal ja kuidas ta oli Johannesele ja Karlile võlgu jäänud. Makstud oli viissada, seda Uuno polnud unustanud. Aga mille pagana eest?! "Valetavad, sitapead," arvas Uuno. Valetavad ainult sellepärast, et minu Nadjaga lõbutseda ja siis seda pärast linna peal kõva häälega kuulutada. Niisugused need "sõbrad" on. Niisuguseks nad ka jäävad. Kui juba viiskümmend aastat ja mõni veel peale on sedaviisi läbi aetud, küll veeretakse ka samal kursil edasi. Peaasi, et mitte liiga kaua, muidu saastavad niigi roojase maailma päris ära. Nadježda kurdab iga kord, et temale need persevestid enam jalgade vahele ei roni ja nagu täis ei ilasta nagu suured bernhardiinid. Kuid kui asjaks läheb, siis on naine küll sõnatult nõus. Muidugi, kui täna välja arvata.

Võib-olla see punapea armastab mind tõepoolest, mõtles Uuno. Vahel seda kõrva sosistades, kuid kes kurat neid eitesid teab, on ju ennegi igasugu imelikke üleval peetud. Veera, Reeli, Anneli, Aime, Krista... Vist keegi veel. Ah, ei mäleta. Pole tarviski, kõik ühesugused. Auk on auk ja pauk on pauk, nagu ütlevad Johannes ja Karl. Need kargutaksid vist kõike, millel naissoole omased tunnused olemas on. Ja Karl olevat kunagi isegi abielus olnud. Kes küll nii loll oli?!

Kuni Uuno mõtteid ritta ladus ja lahutas, oli pruun plastpudel tühjaks joodud. Johannes krooksus võidurõõmsalt ja proovis Nadježdalt ümbert kinni võtta. Karl passis ihara pilguga pealt – oli lootust temalgi täna mehetegu korda saata. Oli lootus, mis prõmmis vastu tema logisevat ja loksuvat peakolu.

"Hoia eemale, jobu!" käratas Nadježda. Kuid Johannes oli sihikindel ja üritas uuesti. Tema pori ja muu hea-paremaga määrduvad näpud pressisid tugevasti naise nahka. Nadja kiljatas valust.

"Ääh! Türa! Uuno, raisk, aja oma paks perse maast lahti!"

"Möhh?" ei jõudnud Uunole kohale.

"Need sitapead tahavad mind vägistada!" karjus Nadježda ja tõrjus kogu hingest Johannese lähenemiskatseid eemale. Hetk tagasi pealtvaatajaks olnud Karl otsustas sõbraga ühineda, võttes Nadježdal rindadest ja pigistades neid kogu olemasoleva jõuga.

"Äää!" kerkis naise suust. "Uuno!"

Lõpuks taipas Uuno naisele appi minna. Mees tõusis üles, võttis veidi hoogu ja küttis tisse käppivale Karlile jalaga neerudesse. Karl vajus ägisedes ja korisedes murule. Johannes ei jõudnud reageeridagi, kui Uuno talle kallale kargas, ta seljale pani, käte otsa ronis ja siis rusikatega näkku peksma hakkas.

"Litapoegadest vördjad," sisistas Uuno.

"Löö nad maha!" ässitas Nadja takka ning Uuno kombel hoogu võttes löi jalaga Karlile külge. Duo oli alistatud, Uuno jättis verise suu ja ninaga Johannese vedelema. Nadja kostitas Karli veel paari löögiga, siis taandus.

"Lähme siit linnast kus kurat," lausus Nadježda kaasale. "Pole mul vaja rohkem nende pervertidega kohtuda. Sa lasid neil enne mind panna, seda rohkem enam ei juhtu, said aru? Kui midagi sellist peaks veel kunagi juhtuma, löikan sul kõri läbi, saad aru?"

"Ma luban," ütles Uuno vaikselt. Sel hetkel mõtles mees öeldut üle pika aja tõsiselt.

2.

"Tead, me pole kaks päeva õues käinud," sõnas Karl, kes kardinat paotades aknast välja piilus. Silma järgi oli umbes kakskümmend kraadi ja rohkem sooja. Seda järeldas ta möödakäivate inimeste riidehilpudest: lühikeste varrukatega heledates toonides särgid, lühikesed püksid, igat sorti sandaalid, higised laubad jne.

"Mul on ilgelt sitt olla," kostus teki alt, kus värises neljandat päeva joonud Johannes. Kahest öhtust sirgus neli sik-sakilist päeva, kus jalg jala ette kergelt astuda ei soovinud. Ühetoaline, kus Johannes ja Karl peatusid, oli nagu Maailmasõja üle elanud: tapeedil ilutsesid toiduplekid (mis oli mis, ei suutnud silm eraldada). Põrandal vedeles määrdunud kilekotte, õllepudeleid, pudelikorke, musti sokke ja mida kõike veel. Samas olukorras – või isegi hullemas – oli köök, kuid sellel pikemalt peatumine oleks lugeja ilumeele julm hävitamine. Jälgigem parem kahe sõbra keskustelu.

"Ega minul parem ole," kostis nüüd Karl.

"Sina odekat ei pannud ju," niutsus tekialune. "Karl, ma pean tõdema, et sa oled sitt joodik. Õige parm tilgutab kõike, mis kõris ei kisa ja kohemaid välja ei lipsa, tead."

"Idioidid joovad kõike," kaitses end Karl, "mul on väike inimlikkus veel sees."

"Sellest saab kiiresti lahti," lohutas Johannes. "See, mis me Nadjaga tegime, polnud kuigi härrasmehelik... Aga natuke inimlik küll. Mõistad?"

"Mõistan, mõistan. Kuid nagu sa mäletad, saime selle eest ka mõnusa kitli."

"Mul on siia maani valus," itsitas Johannes, "kui ma seda meenutan."

"Persse!" hüüatas Karl järsku.

"Mis jama on?"

"Viki pidi täna koju tulema," meenus Karlile. "Kui ta meid eest leiab, on vsjoo. Kurat! Ta saab kindlalt aru, et me saime Katrini käest võtmed. Ja mida me kõike Katriniga tegime!"

"Ainult võtsime viina. Käppi me seekord minu meelest külge ei ajanud, või mis."

"Viktorile piisab sellestki," oli Karl ahastuses. "Ta on nii-öelda vähese jutuga mees. Tema nalja ei mõista. Ja alkoholi ta jälestab. Sigaatleet teine."

"Nagu ma ei teaks. Kuid sellepärast ma kohe püksi ei kuseks."

"Mõne tilga võiksid igaks juhuks lasta, tead," soovitas Karl elutargalt.

"Me ei saanud Uunostki jagu, kurat võtaks!"

"Meeled olid segi," vabandas Johannes, "tüdruk oli prioriteet."

"Vaata, mida sa suust välja ajad!" hüüdis Karl. "Selle asemel võiksime siit kiiremas korras vehkat teha. Kell kukub, seierid liiguvad üleheliikiirusel, sammud trepil, astmed nagisevad! Trennist tulnud Viki meelekohtades tükslevad sinakad sooned!"

"Vahel ma soovin, et sa poleks nooruses nii palju raamatuid lugenud," ütles Johannes ja tiris T-särgi üle pea. Voodisse, kus sõbrad lesisid, olid tekkinud koniaugud. Linad vedelesid kortsus seinas vastas. Padjapüüridele olid jäädvustunud magusast unest ilapläarakad.

"Ja see seapesa!" vingus Karl ja tammus jalalt jalale.

"Pane püksid jalga, Karl," lausus Johannes, "su säärejooksu on vastik vaadata."

"Aitäh, sõber!" ütles Karl ning asus pükse otsima.

Katrin ja Viktor kõndisid käsikäes pikki juulikuist kastanialleed ning vaatasid teineteisele armunud pilgul silma. Tundus, nagu nad näeksid üksteist esimest korda. Viktoril polnud aimugi, et Katrinile meeldib vabal ajal korraga kahe mehega olla. Katrinil polnud aimugi, et Viktorile imponeerivad meeste tagumikud poksiklubi duširuumis. Kuid armastus siiski oli, ehkki näiline ja peamiselt mugavusest lähtuv.

"Kas sa pannkooke tegid," küsis Viktor kaaslannalt mahedalt, soojalt ja jahedalt nagu tuul, mis ajas Katrini heledaid lokke sassi, "ja maasikamoosi vanaema juurest tõid?"

"Loomulikult, Viki," vastas Katrin heaperenaiselikult.

"Seepärast arvan, et ma armastan sind," laulis Viktor, teadmata loo esitajat.

"Mina sind ka," ütles Katrin. Kuid ei mingit suudlust, ei mingit keeltemängu – paar kõndis graatsiliselt, käed teineteise tagataskus, kodu poole.

"Sa mu pükse oled näinud?" päris Karl Johanneselt ja tuulas Katrini pesusahtlis. Mis sinna kõik oli peidetud, jätame lugejale fantaseerimiseks.

"Ei," kostus lakooniliselt. "Ole hea ja lase rahus sittuda."

"Vittu," vandus Karl ja jätkas meeleheitlikult otsinguid.

"Miks meie magamistoas tuli põleb," imestas Viktor. Paarike oli jõudnud kodutänavale, nii sada sammu välisuksest.

"Vist jätsin põlema," ütles Katrin, hääletoonil võbiseda lastes. "Kiire oli, ma pidin ju sulle vastu tulema."

"Seda jah," mõmises Viktor.

Paarike jäi ukse ette seisma ja Viktor asus taskust võtmeid otsima.

"Kuule, sul on võtmed kaasas? Ma olen vist omad klubisse unustanud."

Persse, mõtles Katrin, nüüd on Karlil ja Johannesel sitasti... ja minul ka.

"Oota, ma vaatan," ütles naine ja hakkas näitlejameisterlikkust abiks võttes taskustes kobama. Viktor, va paadunud spordipoiss, jäi uskuma.

"Ei ole... noh... kadunud... jama küll... jama," pudistas Katrin.

"Äkki pillasid tee peal maha?" pakkus Viktor. "Või siis, kui sa mulle jõujooki ostmas käisid?"

"Võib-olla tõesti," ohkas Katrin kergendatult.

Ohkas ka peldikus poti peal sitsinud Johannes – laadung oli maha pandud.

"Türa, Viki ja Katrin on ukse ees!" kiljatas Karl. "Situ ruttu, paneme köögiaknast ajama!" Püksid rebadel, peldikupaberirull näpus, tiriti Johannes sõbra poolt WC-st välja ja veeti kööki avatud akna juurde.

"Mina alla ei hüppa," nuttis nüüd Johannes.

"Kui elu armas on, siis hüppa."

"On jah, aga..."

"Ma ei tahaks sind lükata, aga..."

"Ma ei tahaks sulle pärast lõuga anda, aga..."

"Ära mõlise! Hüppa!"

"Ei, Karl, ei!"

Olgu öeldud, et köögiaken asus välisuksele üsna lähedal, nii et kahe

kamraadi lõugamine oli alla Viktorile ja Katrinile kuulda. Millegipärast ei pööranud nad sellele suuremat tähelepanu.

"Tiblad, raisk!" sajab Viktor. "Otsi korra veel taskud läbi," ütles ta Katrinile. Viktor pidas kisa kõrvalkorterinaabrite omaks. Oli harjutud, et enam-vähem sellel kellaajal otsustavad Nastassia ja Sergei puid ja maid jagama hakata. Mõnikord juhtus, et perenaine Nastja tõsteti aknalauale, ülakeha rippumas üle ääre. Õnneks oli see vaid mehe-naise vaheline mäng, kuna pärast kolmetunnist tülitsemist kostus läbi õhukese seina ähkimist-ohkimist, vahel ka kiljatusi ja karjeid. Nendel hetkedel oli Katrin Nastja peale kade, sest Viktor, va spordipoiss, ei viitsinud temaga eriti tegeleda – sport oli tähtsam kui miski muu.

"Sina, mätas, oled mu potilill," oli kord Viktor purjus peaga mõrisenud. "Kui ei meeldi, löön su näo lödiks, taon vastu asfalti lamedaks! Katsu sa mind maha jätta...!"

Pärast seda kukkus Viktor kokku ja ärkas järgmisel hommikul vastiku pohmelliga.

"Hüppad või ei!" ei andnud Karl sõbrale asu. "Ära ole vitt!"

"Tahan ja olen. Pask!" punnis Johannes.

"Sinu, sitaga, on ikka munnimööda raske asju ajada," ütles Karl ja taandus akna juurest. "Ootame siis keretäit, Johannes. Kuhu sa tahad? Näkku või makku?"

"Valiks parem alternatiivi," sõnas Johannes.

"Nimelt?"

"Maksahaak!"

"Davai, kui Viki tuppa tuleb, siis laome talle oma soovid näkku."

"Ma ei taha molli saada, ma ei taha," soigus Katrin mõttes. "Ma ei taha, mul pole raha plastilise opi jaoks, kurat võtaks! Kolm kilo tomateid..."

"Kuule, Katrin," hüüatas Viktor, "ma leidsin persetaskust võtmed!"

"Einoh, tore," pomises Katrin.

"Štoo?"

"Eimiskit, lähme parem üles," vastas Katrin.

"Mul on kõht ilgelt tühi. Hakkad kohe süüa tegema," pöörutas Viktor karmilt.

Karl ja Johannes seisis valvelseisangus ukse ees ning ootasid siniseid silmi ja haigeid külgi, väljalöödud hambaid.

"Ja nüüd," sosistas Johannes, kui kuulis lukuaugus võtme keeramist.

Uks avanes, üle läve sirutus ninaotsast porine spordijalats, selle järel kogukas keha, millele olid isa ja ema ristinud Viktoriks. Katrin hoidis targu tahaplaanile.

"Vargad, kurat!" möiratas Viktor.

"Vargad!" kiljatas Katrin nii usutavalt, et isegi Karl ja Johannes jäid uskuma, et nad on labased korterivargad, kelle koht on Murru vangla alumisel naril. "Viktor, võta need narakad kinni!" palus ta kriisates.

Seekord sõbrad Karl ja Johannes end klobida siiski ei lasknud, tehes paar petteliigutust, mida nii kogenud poksija nagu Viktor ära ei arvanudki, ja lipsasid uksest välja. Teel õue käis Johannes trepil uperkuuti, kuid oli püsti sama kiirelt kui kukkus ning võttis jooksusammu sisse. Karl, kes oli viimasena korterist välja saanud, tundis Viktori kämbлайd tema dressipluusi kraed haaramas, kuid spordipoisi näpud olid sedavõrd õlised, et "vargapoiss" libises tal käest. Tagaajamine kestis seni, kuni trollibussi uks pettunud näoga Viktori nina ees sulgus. Õnnelikud sõbrad võtsid tagumisel pingil istet ja hakkasid valju häälega naerma.

"Kui ma teid kunagi tänaval kätte saan, siis...!" vibutas Viktor rasket rusikat. "Samas," ärkas ta mõttele, "ma võin ju vimma alati Katrini peal välja elada." Viki jõulist näojoont kaunistas järsku malbe õnnehetk.

Trollisurinas sitsivad Karl ja Johannes jagasid teineteisele komplimente.

"Sa oled fantast tüüp, kuule," ütles Karl ja patsutas sõpra turjale.

"Ja sina, Karl... lausa fenomenaalne!" sõnas Johannes.

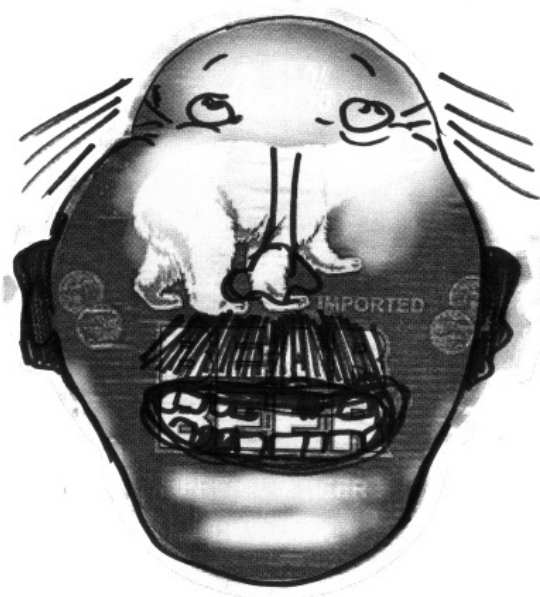
"Me oleme kuradi kõvad pässid!"

"Julmalt kõvad!"

Nende elavasse vestlusesse sekkus rinnasildiga paks proua, kelle paremal ja ka vasakul käel seisis, käed rinnal, kaks turjakat meest.

"Falck," teatas nende käisele veripunase niidiga ömmeldud embleem.

"Teie sõidupiletid, palun," kostis paks proua ja tema saatjad heitsid nüüd kahele sõbrale nõudliku pilgu.

Piret Põldver

Hommikuvihm

öötöö öö lõpu küsimus – võtta ette kurnav kojuhääletustegevus või jätta jätkuma argine linnapäev – sai lahendi valikus "hääletamine" ning läbides vihmaraske taeva aluseid veeloigulisi tänavaid, muutsid kampsuni koe vahelt unist nahka torkivad ööniiskuse tuulepuhangud, hüpnotiseeriv peavalu ning nõndanimetatud väsimus üheskoos hommikutäna argisuse arusaamatult ebareaalseks, mille sees pooltunnise teekonna järel viimaks valga maantee äärde jõudnult tõstsin käe ja eelnevaga kooskõlastunud ebatõenäosusena peatus juba teine auto, roolis potentsiaalselt edukas ülemäärase lõhnaainega ülepiserdet noor ja igati normaalne mees, sõitis küll vaid poolele teele, kuid mis sellest, istusin autosse, alates kohe algusest tuima vaikust, vaatamata sellele, et ei jäänud maad kahtluseks, kas ta sarnaselt iga hääletajasõbraliku juhiga lootis arendada vestlust, seltskondlikkust, aegaviitvat smooltoolkilikkust, kuid sel juhul ja korral tuli pettuda pealevõetu une, segasuse ja väsimuse koostoime tõttu, muutes hääletaja ebamugavustekitavaks sõnatuks võõraks, mees ütles, et eelmine kord linna sõites oli terve loomaaed siin... möh, mis loomaaed, küsisin kohmakalt, ei saanud aru, kus, aknal, ütles ta, aknaklaasil putukad, ja naeris viisakalt, ah putukad, ahah, oleksin pidanud vist vastama midagi juttu edasiviivat, ei osanud, ei hoolinud, vaatasin aknast välja, hakkas sadama, järjest rohkem, tihedamat vihma, paduvihma, eile me sõitsime siit bussiga, ütles ta, mikrobussiga, selle paduvihma ajal, asfaltis on need rööpad, kallutasid bussi natuke teelt välja, roolist pidi tugevalt kinni hoidma, mhmh, vastasin, ahah, tõsi, jah, lisasin, et mitte liiga ebaviisakalt vaikne olla, vihma sadas üha tihedamalt, tekitades aknaklaasidele pakse keerlevaid jugasid, autod sõitsid aeglasemalt, ilmselt ei olnud lootust, et vihm niipea järgi jääb, muidugi mitte, ega jäänudki, sadas veelgi, kui waide motelli ees sõidu eest tänades väljusin, auto lahkus jättes mu üksinda katuseharja alla ühtlaselt hallist taevast allasadavat vihmavalingut vaatama, nõutult paratamatust vahtima,

kuid olgu, pole kuigi põnev siia passima jääda, ning kotist vihmakeepi otsides kiitsin läinud õhtu ettenägelikkust, ja tõmmanult kerge keebi veel kuivade riiete peale, astusin tiheda vihma alla, ühtlase veekihi seas liikuvale kruusale, ilmselt poleks mõtet tippida ettevaatlikult kuivemates kohtades, esimese kahe sammuga saavad jalatsid märjaks, siis püksisääred põlvini, muidugi, nii oligi, ja juba siis, kui asfaltteele tagasi olin jõudnud ning möödakihutava veoauto suurte kummide alt keebi vasakule küljele krabiseva vee sees omaette veel ja rohkem naerma hakanult naiivsiiralt enese ja maailma kohalolu tajusin, teades nüüdishetke kahtlematut kergust ja tobelihtsa vabaduse õnnelikkuse kindlat võimalikkust, ma naersin, veider, kui kindlalt ja päriselt ma naersin, ja enam kui põlvist saati külmast veest vettind sääred andsid märku vaid kõndida ja kõndida edasi (noh, vähem kui 10 000 meetrit koduni), ja niikuinii ei olnud mingit lootustki, et keegi veest tilkuva sinisevihmakeebilise kaltsaka tee äärest üles korjaks, tihe vihm aina krabises vastu kilet ja möödasõitvatest autodest tulev tuul rebis aeg-ajalt kapuutsi peast, muidugi, kui olin lähenevale autole end käeviipega arusaadavaks teinud, kihutas see kaarega vastassuunavööndisse kaldudes mööda, mitte keegi ei võta sind vihmaga auto peale, mitte keegi ei taha veest tilkuvat võhivõõrast viia punktist aa punkti bee, mine tea, kes seal keebi sees üldse on, mõni veidrik, imelik, kuhu selline üldse läheb, üks normaalne inimene ei olegi sellise ilmaga väljas, üksinda maantee ääres, ah vahet pole, äkki teised võtavad, ja näe imet, kõndinult kilomeetrit kaks, peatuski teine auto, mille roolis sõbraliku ja sooja naeratusega naisterahvas (või kas nägin soojust hoopis tema heateos?), rebinult enne istumist tilkuva kile ümbert hoidmaks seda sõidu ajal süles, ütlesin esimese asjana pärast formaalseid hääletaja-juhi lausevahetusi, et see kohe on nii, et keegi ei taha halva ilmaga sind peale võtta, naljakas, tema vastas, et ei võta tavaliselt kedagi autosse, sest ühed kunagi varastasid tagaistmelt, aga minust hakkas nüüd kahju, imelik, mõtlesin ma, kahju hakkas sellel, kes muidu mööda oleks sõitnud ja mööda sõitsid need, kes muidu oleks peale võtnud, me rääkisime veel veidi ja tundub vahel nii loomulik vestelda võõra inimesega argistest ja lihtsatest asjadest päris vabalt ja otse nagu vana tuttavaga, aga kohevarsti olingi kohal, ta peatus kõrtsiesise katuseviilu kõrval, kus sain tilkuva keebi taas peale heita, klappides meenutamas melanhoolne metro luminal praegusest kaotatud langust, kulgesin kõikeläbiva vee sees kodu poole.

Krismar Rosin

Soolevähk ei seganud norskamist

Kolmapäev

"Tahad vastu hambaid saada või?"

Pepe oli bussis. Keegi oli ta peale vihane – Pepe ei pannud tähele. Terve kuu polnud ta midagi tähele pannud. Terve see kuu, mille alguseks luges Pepe hetke, mil tal avastati soolevähk. Kuu täis kemoteraapiat, nõidade alternatiivmeditsiini, retseptilehti ja tablette, mis kõik koos röövisid Pepe juuksed ja kaalu. Soolevähk – 17 aastat elamist eesmärgiga surra kiilakana.

"Kuuled mind või?"

Ta oli bussis. Inimvare, viirastus keset ühiskondlikku transporti. Keset kooslust, mida ta oli isegi tervena vihanud. Pepe ei märganud, et oli bussis. Ei märganud neid vanamutte, kes kesksuvel teda tavaliselt oma barettide ja palitutega närvi ajasid. Pepe mäletas veel sellega seonduvat nalja: iga kord kui nad sõbraga bussi astusid, ennustasid nad, mitu baretti nad eest leiavad, loevad siis ära ja võrdlevad ennustatuga. Alati oli see lõbus ennustusvõistlus lõppenud kogu hingest naermisega. Seekord Pepe seda ei teinud. Millal tema viimati naeris? Südamest, hingest, kogu keha ja meelega? Vabatahtlikult?

Ta ei mäletanud.

Muttidest õhkus surnu haisu – aja hammasrataste vahele jäänud kopitust. Vene proud, kes vihkasid valitsust. Pepe vihkas neid ja nende haisu. Ta teadis küll, et see ei ole surnu hais. Mõned neist olid igapäevased bussisõitjad – arutasid rõõmsalt igapäevaste õnnestumiste üle ning kirusid valitsust. Neist ei õhkunud surma. Kas temast õhkus? Ta oli pooleldi surnud – kas see tähendab, et mingi lõhn tal juba siis oli? Kas selline asi on üldse olemas? Surnu lõhn? Ta oli lugenud selle kohta. Pidi haisema nagu mäda ja kõdunud produktide segu. Kas tema

oli kõdunud produkt? Jah. Kõdunenud inimvare, ühe jalaga puusängis. Luitunud näojooned, piitspeened näpud, aukuvajunud silmad, kadunud musklid ja suurel hulgal rasva – ta mõtles irooniliselt, et mängiks surnuaias zombit.

Tüüp lükkas teda.

Pepele saabus reaalsus, just nimelt saabus. Tema jaoks oli see saabumine, sest saabumisega iseloomustakse igapäevaseid asju: saabub pakk või e-mail, oodatud külaline või teretuttav, ema kosmeetikatooted või postiljon. Temale saabuv reaalsus oli halb, parem oleks olnud elada unelmais. Unelm oli täis unistusi, mälestusi vanast ajast, meeldejäävaid seiku, oskuseid ja tundmusi. Tema reaalsus aga koosnes ainult negatiivsusest. See hoidis teda reaalsuses nagu ema hoiab käte vahel äsjasündinud imikut või nagu vanaema äsjasurnud vanaisa keha matuste ajal pooleldi puusängile vajudes.

Ema nutt, tabletid, kemoteraapia, isa autoõnnetus, oksendamised, minestamised, venna sinine silm, söögiisu langus, retseptid, sõim ja kaastunne – kõik need asjad olid reaalsus. Iseenesest ta vihkas seda sõna juba. Tõelises maailmas elamine, sellega samas taktis hingamine toimus vaid selliste asjade tagajärjel. Seekord tõi ta maa peale tagasi ülbe tüüp. Muideks ta vihkas ka seda väljendit: maa peale tagasi tulema. Justkui oleks juba surnud ja taevas, kuid keegi tahab teda veel vaimselt nussida, et ta saaks minna taevasse depresiivsena.

Kuradi tüüp.

"Mis ma tegin?" küsis Pepe.

Tüüp oli umbes 25-aastane, tugeva kehaehitusega, väga pikkade käte ja jalgadega keha, kellest õhkus rumalust, brutaalsust ja matslikkust. Tüüp oli nüüdisaegne ürginimene, kellele eksistents oli vajalik vaid füüsilisteks väljakutseteks ja meeletuks sugutungiks.

"Sa pedekas astusid mu jala peale!" karjus tüüp.

Ta oli valmis Pepet lööma. Tüüp oli rumal: ei hoolinud isegi kaklemise eetikast, mitte Kanti, vaid kaklemise kuldreeglist. Iga koht ei ole sobilik. Ei sobi kakelda keset autobussi. Keset lõhutud pinke, kritseldusi nendel, uduseid aknaid, veerevaid pudeleid, võimuvastaseid vene mutte ja magavaid asotsiaale.

Pepe oli enda suhtes ükskõikne. Peksasaamine oli suremise kõrval paradiis. Ilma Aadama ja Eevata paradiis, sest talle ei meeldinud paljad inimesed. Paljad naised küll meeldisid, kuid raseeritult. Paradiis saada peksa. Ennem poleks ta nii mõelnud – ta oli alati kartnud igasugust füüsilist kontakti.

"Ma vabandan," ütles Pepe.

Pepel oli häbi, et oli kaotanud oskuse olla viisakas. Surma õhk, täis kemikaale, mis röövis järk-järgult ta keha, rakke, organeid ja kudesid ning vaimset mõtlemist, oli ebaviisakuses süüdi.

Ilmselt ei hoolinud ka surm viisakusest. Kas ta üldse hoolis millestki? Ajast? Jah. Muidu ei teataks arstid haigetele ajalisi piire, mille jooksul saab veel elus olla. Teate ju küll, teil on jäänud nii ja nii palju aega. Igauhel on erinev aeg, igaüks kasutab seda erinevalt. Pepel oli nädal jäänud ja Pepe ei viitsinud seda kasutada. Ta hoolis perekonna ja suhete purustamisest, kaotatud unistustest ja võimalusest ennast tõestada ja unistus täide viia, lähedaste nutust ja halast ning nende hulluksminemisest.

Surmast hooliti. Matusebüroodele oli ta rahateenimisallikas: iga surnu tähendas uut matuseriitust või hauakivi. Samuti respektierisid teda vaenlased – surnut enam ei vihata. Milline kergendus. Õnneks polnud Pepel vaenlasi.

"Sellest ei piisa, idikas."

Pepe kaotas kontrolli. Tal kadus reaalsus juba ammu. Nüüd kadus tal kontroll. Ta pulbitses vihast, hingeldas raskelt nagu astmahaige ja värises. Pilt kõikus, minestamine ei olnud kaugel.

"AGA MILLEST SIIS PIISAB? Kepiga lõppenud õhtust? Purukstambitud peast? Väljalöödud hammastest? LÖÖ SIIS, KURADI SEGANE! LÖÖ! LÖÖ, KURADI AJUDETA DRESSIHUNNIK!"

Buss muutus ärevaks. Pepele tundus, et isegi pingid, kritseldised, aknad, bussirattad ja lõõts muutusid ärevaks. Kogu miljöo oli pinget täis. Ka tüüp muutus närviliseks. Tüübi au oli rüvetatud, ta silmad olid suured. Pepele tundusid need pigem hirmu tõttu sellised. Pepet haaras müstiline jõud, tema esimene seletamatu kogemus. Pepe ootas.

Kasutades viimast jõudu, suutis ta lõpetada värisemise. Ta sirutas selja sirgu ja jäi tüüpi teraselt vaatama. Pepe tundis järsku, et on tollest üle. Mitte füüsiliselt, kuid vaimselt. Justkui suudaks Pepe teda hüpnotiseerida. Pepes ei liikunud miski, isegi mitte vähist räsitud rakud ja koed. Ta mõtetes valitses nirvaana. Bussijuht peatas bussi. Keegi sosistas midagi. Pepe mõtles vihaga, et raudselt need kuradi vene mutid.

Üks härra luges moraali. Tüüp oli justkui metamorfoosi üle elanud: ta vajus inimvare ees longu, allus tema vaimujõule, justkui tunnistanuks selle üleolekut. Ta andus. Seal nad seisis, musklis tüüp ja inimvare, kuni bussijuht nendeni jõudis.

„KADUGE VÄLJA, KURADI NOLGID. TÄNAVAL VÕITE TÕMMELDA, SEE SIIN ON ÜHISKONDLIK TRANSPORT – TE HÄIRITE TEISI REISJAJD!“ karjus ta.

Kus on alles moraalimees, mõtles Pepe. Edasi ta suuremat ei mäletanud. Pepe mäletas vaid ähmaselt kiiresti väljuvat närvilist tüüpi, mingit sõimu ja erinevaid saatmisi, bussis edasisõitu. Ta oli otseses mõttes bussiistmele vajunud ja bussiga samas suunas õõtsunud. Nagu oleks pilbas, mis liikus jõega samas suunas. Ta higistas – see oli ainus, mida Pepe füüsiliselt tundis. Vaim oli kuskil mujal. Ta ei osanud asukohta määrata, olemine oli tühjem kui budistide nirvaana. Ta süütas piitspeente näppude vahel sigareti. Tõmbas mahvi.

Buss peatus. Teistkordselt. Sellega lõppes ka jõevooluga koosõõtsumine. Bussi valitsesid ärritunud hääled ja kõned hukkaläinud noorusest. Pepe mäletas bussijuhi raudseid käsi, sõimu, tugevat jõudu tema väljaviskamisel ja bussi ette maha kukkumist. Pepe oksendas. Tegelikult oli see ainult okserefleks – tal polnud midagi välja oksendada. Ta oli näljas. Viimasel elunädalal pole söök tähtis. Pepe pettis ennast, sest tegelikult nälgis ta rahalise seisu tõttu. Ta ei olnud bussijuhi peale pahane. Pepel polnud niikuinii piletit.

Järgmisena märkas Pepe end istumas promenaadil, punase pingi peal suitsetamas. Ta ei mäletanud teekonda bussijaamast siia. Tal oli olnud närvivapustus. Pepe oli sellest enne ainult lugenud. Tema lemmikkirjanik Dostojevski kirjeldas seda Raskolnikovi näitel. Varem oli Pepe kahelnud, kas selline asi on võimalik. Nüüd koges seda ise. Seda kümneminutilist teekonda, millest ei mäletanud midagi, sest vaim oli ära. Hoopis kaugemal kui Kuu ja tähed.

Pepe vaatas ringi: kastanpruunid noored mängisid võrkpalli, ilusad tüdrukud päevitasid kollakaspruunil liival, õllekohud lüripisid õlut ja ajasid purjus inimese möla, noored emmed jalutasid beebidega, väikesed lapsed mängisid helesinises vees.

Pepe suutis eristada mõningaid tegevusi. Paarisajameetriste vahedega kõikusid tuules vetelpäästjate tornid. Pepe luges kaugusest välja, et vesi oli 24 kraadi ning õhk 32 kraadi. Oi, kuidas meri kutsus oma liialt sooja vee ja soolase maitsega. Inimestest õhkus soojust, elulihtsust, tervist ja rõõmu. Kogu see heade tunnete mass võttis end kokku nagu tsüklon ja tuli Pepe poole, tema südamesse ja hinge ning see masendas. Pelele oleks piisanud vaid ühest rõõmust: elusolemise rõõmust.

Need inimesed mõtlesid kõigele muule peale elurõõmu. Pepel hakkas kummitama üks ingliskeelne sõna – *carefree*. Ta mõtestas selle lahti ja leidis, et just selline sõna sobib neid inimesi iseloomustama. Kahte sõna lahutades sai ta sõnad *care* ja *free*. Hool ja vaba. Nad olid hoolitsemisest vabad. Neid ei kottinud, et pingil istuv kapuutsiga noormees mõtleb nende kõrval kibestunult elurõõmust. Nad isegi ei teadnud, et selline asi olemas on. Nad olid terved ja nad ei sure nädala pärast. Mõni suudab elada täis lausa 3–4 tema eluaega. Võib-olla isegi 6–7.

Pepe oksendas. Keegi ei märganud. Siis süütas sigareti. Pepel oli kõrini suvest, sellest elulihtsusest ja inimestest, kes seda nautisid. Ta tahtis ära. Kuhu? Esialgu koju, kõht oli tühi ja ta otsustas täna süüa. Pepe jalutas mitu tundi, kuni jõudis koju. Teekonnast ei mäletanud ta midagi, sest keha kõndis ja vaim rändas. Ta mäletas vaid seda, et mingil ajal toimus iseeneslik hingederändamine: ta vaatas pilvepiirilt, kuidas tema füüsiline keha koju jõudis.

Kodus Pepe sõi, jõi, kuses ja pesi ennast ja hambaid nagu tavaline indiviid. Enne magamaminekut hakkas lugema Dostojevskit, sest tundis, et mõistab päeval läbielatu abil teda veel paremini. Varsti ta uinus ning läks teise unelmasse, mis säästis teda reaalsusest. Pepel oli vedanud, ta polnud kunagi näinud unenägusid ega viirastusi – tema uni oli alati, hoolimata haigusest ja tujust, kosutav. Soolevähk ei seganud norskamist.

Neljapäev

Pepe tõusis vara. Sõi, jõi ja pesi nagu tavaline inimene. Luges veel ajalehte. Ka haigena peab olema kursis maailmaasjadega, mõtles Pepe. Ta oli ise ka ajalehetoimetuses kaastööline olnud, kuid see ei meeldinud talle. Liiga palju kellast-kellani jooksmist, äraütlemisi, ülbeid intervjuueeritavaid, varajasi nõupidamisi ning vaidlusi toimetajatega. See kõik oli hirmus väsitav. Tööle minnes oli Pepe arvanud, et ajakirjanikutöö erineb tavalisest üheksast-viieni tööst. Kuid ta eksis. Täpselt samasugune rutiin. Isegi hullem: tavalises kontoris jageleti ainult oma inimestega, toimetuses pidi maid ja öid jagama võhivõõrastega, vahel isegi nende eraellu sekkudes. Kogu pinge oli röövinud tema ainsa ande – loomingulisuse.

Pepe otsustas minna parki ja võtta kaasa mapp ja pastakas. Talle oli vähe aega jäänud ning tema elueesmärgiks sai nüüd endale mingi monumendi püstitamine. Teos või kiri, mida mäletaksid paljud, meenutamaks teda. Pepe Ristimäge, 17-aastast vähihaiget. Ta tahtis olla lemmikkirjanike moodi, kirjutada enda raskustest, haiguse ajal kogetust. Ta tahtis olla nagu Bukowski, Remarque ja Viirlaid üheskoos.

Pepe mõtles ümber. Ta valis pargi asemel kodukohas oleva maalilise paiga, kus vulises Pärnu jõgi koos ahvenate ja särgede, vesirooside ja vetikatega. Koht, kus ta oli viieaastasena hundinuiadesse lõksu jäänud. Imeilus Taevaskojaga sarnanev jõeäär. See oli tema salakoht, siin polnud inimesi.

Ta oli ärganud täna hea tujuga koos päikese ja varajaste pääsukestega: esimene mahv värsket õhku oli olemise väga kergeks teinud. Ta oli hommikul tundnud kaaluta olekut. Kodunt viis salakohta viieminutiline tee läbi metsa. Aasa, kus ta üritas erinevaid taimi korjata ja nende nimetusi määrata. Armas komme, mille oli pärinud vanaemalt. Üks väike metsatukk veel ja ta oli kohal. Pepe mõtles isegi ujumisele, unustades oma nõrga keha. Isegi unustades haiguse. Ta tundis, et elab veel kakskümmend aastat.

Miks kakskümmend aastat? Sest esialgu oleks talle sellestki piisanud. Pepe läks ujuma, kooris end paljaks – lausa unustas viha alastiolemise vastu. Ta sammus ettevaatlikult vette, tundis talla all libedaid kivimeid, nägi ogalikke ja sukeldus. Siis saabus reaalsus: ta oli unustanud

ujumisoskuse. Pepe küll sibas ja vehkis, kuid see ei olnud ujumine. Ta jõudis vaevu-vaevu kaldale, trotsides vee alla vajumist, võttis oma pusa ja kuivatas end sellega. Pepe hea tuju koos päikese ja varajaste pääsukestega kadus ära liig rõvedalt, nagu tavaliselt kaob süütus.

Pepe otsustas kirjutada, et saaks meelerahu. Kirjutada oma monumenti. Iga kriipsu ja kirjapandud sõnaga läks ta tuju veelgi kehvemaks. Tal hakkas üsna sitt ka füüsiliselt. Füüsiline nõrkus ujumisel oli ta mõtted koondanud süngemate teemade poole. Ta igatses normaalset Pepet. Meeleolu parandamiseks otsustas ta kirjatükis nimetada kõik asjad, mida ta igatsema hakkaks.

Ta kirjutas: „Ma igatsen jalgpallitreanni, isegi süütuse kaotamist, täispeaga suudluseid, kaineid suudluseid, vanaemaga aiamaal käimist, emaga hommikul jooksmist, isaga sauna tegemist, esimest täisjoomist, esimest oksendamist...” Ta peatus ja kriipsutas oksendamise maha, sest seda tegi ta viimasel ajal liiga tihti ja liiga suure vastikusega.

„Ma igatsen suitsetamist, mõttetult passitud tunde, seksi, esimest kallistust, esimest kaisulooma Mossut, isegi hirmsat adenoidide operatsiooni, raamatuid, väikest poolõde, venda, kõiki sõpru...” Ta kirjutas nii, sest ei viitsinud kõiki ükshaaval nimetada.

„.... esimest korterit, esimest isa, esimest peksasaamist, esimest koolipäeva, esimest lasteaiapäeva, esimest lindistamist, esimest esinemist, esimest luuletust, esimest kurbust ja esimest pisarat...” Nüüd tõmbas ta kaks viimast maha, nagu oleks tegu juba valmiskirjutatud teose toimetamisega. Pepe tõdes, et ta pole kunagi kurb olnud ega nutnud. Isegi praegu mitte: ta on selleks liiga tugev.

„.... ma igatsen kahesaamist, märkuseid, olmemüra, reise, mäluauke ja savusuitsetamisõhtuid, veiniõhtuid Merliniga...” Pepe ärkas masendusest, mis oli ilmatasuure vaibana ta südame ja hinge kinni katnud. Merlin! Ta tuleb ju homme! Tähistame koos mu sünnipäeva. Õigel päeval, laupäeval, ei saa ta tulla, peab emaga Taani minema. Pepe jättis oma rõõmu, sest rõõmus olles ei saanud ju hingega kirjutada. Pepe soovis, et igatsuskirjas oleks kõik puhtast hingest. Puhtast hinge aga aitas tal leida kurbus, Pepe oma sõnade järgi, see tõsidus.

Homme on aeg rõõmustamiseks. Homme on armsamaga olemise aeg.

Homme kaotame piirid ajameeletuste ja ajamüüride ees ning lendame käsikäes kahe musta rongana, kuhu tahame.

Ta kirjutas: „... ma igatsen musta ronka, kass Pätut, geograafiat, kõiki maid, mida olen külastanud, Tartut, Pärnut, eestlasi, venelasi, isegi Pronksiööd, Viiraltit, Remarque'd, Kivastikku, Kivirähku, Kaplinski, Bukowski, purjuspeaga Bukowski lugemist, näidendeid, esimesi sigarette ja iga ajastu häid ja paremaid räppareid, mõmmi-kampsunit, kõiki riideid, uut maja, Pariisi...”

Pepe väsis ning suikus endale märkamatuks unne. Istus meeletult kaua jõekaldal, päevast sai öhtu. Jõe äärde tuli purjus noorte seltskond koos telkide, jalgrataste, grillimistarvete, õngede ja alkoholiga. Nad ei märganudki teda.

Ta ärkas purjus inimeste hoigete peale, keegi oli vist grillides näpu ära kõrvetanud. Pepel oli nälj ja külm. Ta oli unustanud pärast ujumist riietuda. Pepe märkas telke, kolme poissi ja kolme piltilusat tüdrukut. Kuid kõige rohkem köitsid teda lõkke ääres lebavad õllepudelid. Pepe otsustas ühe varastada. Õnneks oli kogu kamp ujuma läinud ning telgid olid paika pandud nii, et jõe poolt vaadates poleks näinud grillplatsil toimuvat. Pepe riietus kiiresti, haaras pastaka ja mapi ning hiilis grillplatsi juurde ning haaras ühe kange õlle. Õnneks ei näinud teda keegi: poisid tegelesid eelmänguga, igaüks oma tüdrukuga. Pepe nimetas seda nii: näperdati teineteist vee all, köeti üksteist kuumaks, et öhtul saaks suurema julgusega suguühtesse astuda. „Kuiv seks, just nimelt,” mõtles Pepe.

Koduteed ta mäletas. Mäletada aitasid sääsed. Nende hammustused hoidsid teda kogu aeg ärkvel. Sääsed toimisid justkui väikeste abimeestena, et aidata noorkirjanik kodu poole. Enne viimase metsatuka läbimist vaatas ta läbi puude jõe poole. Pilgule avanes kuldpruun jõesiluett, millelt peegeldus kohe-kohe loojuv päike, eelmänguga tegelevad noored ja jõel seilavas paadis kaks õngitsevat vanameest. Nad suitsetasid. Pepe polnud päev otsa suitsetanud ning võttis samuti sigareti, süütas tule ja vaatas, kuidas loojuv päike päeva lõpetas. Pepe päike oli vähk, mis lõpetas hoopis suurema asja: tema elu.

Ta ei olnud kade, sest kadedus on uss, mis närib seestpoolt nagu oleks inimene üks puretud õun. Ta oli hoopis julm: ta ei lasknud endas elutsevale haigusloomale uut ja sama alatut sõpra seltsi minna.

Ta jõudis koju.

Kodus ta sõi, jõi, kuses ja pesi ennast ja hambaid nagu tavaline indiviid. Enne magamaminekut luges ta Bukowskit, sest tal oli alles üks varastatud õlu. Tema jaoks oli varastamine olnud korra isegi moraalne tegu. Pepe arvas kunagi emale lilli varastades, et pigem kinkida varastatud asi, mis näitab, et on vaeva nähtud. Et on riskitud oma tulevikuga ja seatud elu ohtu, et emale kingitust teha. Selle asemel, et küsida emalt raha ja osta ema raha eest vaeva nägemata lilli.

Ta luges Bukowskit, sest ta jõi õlut. Bukowski oli ainus kirjanik, keda ta suutis alkoholi pruukides lugeda. Teised kirjanikud ei olnud sel uimahetkel võimelised meelt lahutama. Varsti ta uinus ning läks teise unelmasse, mis säästis teda reaalsusest. Soolevähk ei seganud norskamist.

Reede

Ta ärkas telefonihelina peale. Hõõrus uneseguseid silmi, ringutas, üritas öökapilt leida telefoni. Sinnapoole küürutades ajas maha õllepudeli, mille öösel oli tühjaks joonud. Ta vandus ja kirus. Hommik ei alanud hästi. Lõpuks leidis ta ikka veel uneähmas olles telefoni ja nägi helistajanime koha peal Merlini. Võlur Merlin – Pepele meeldis alati teda niimoodi kutsuda, sest Merlin suutis alati asju välja võluda. Alates veinipudelitest, sigarettidest, ootamatutest kallistustest, suudlustest ja naeratustest.

Pepe vastas: "Hallo? Tunni aja pärast siin? Mis kell on? Ei, kullake.. muidugi tule... ootan sind ja armastan."

Kell oli tõesti palju. Viis. Neil oli plaanis kohtuda kuue paiku. Kell oli juba viis? See tähendas, et ta oli maganud 14 tundi. Pepe ei imestanud, sest iga päevaga oli uni pikemaks veninud olenemata ajast, mil ta magama läks. See salajane kasvajalik elajas ta sees, kes toitus tema kudedest ja närvidest, nõudis palju energiat.

Ta sõi hommikust (kuigi oli õhtu), pesi ennast ja hambaid, ajas habeme, mis oli juba üsna pikaks kasvanud, lasi lõhna peale ja kammis juukseid. Kapist haaras ta oma parimad riided.

Peitis suitsud ära. Ainult Merliniga olles ei teinud ta suitsu. See oli Pepe kirjutamata reegel: Merliniga on ta nikotiinivabalt. Merlin oli ka ainuke, kes oli mõjutanud Pepet vähemalt paariks päevaks suitsetamist maha jätma. See oli Pepe suhtes suur saavutus. Äkki oli just nikotiin see, mis põhjustas soolevähi?

Mis oleks saanud siis, kui Pepe oleks täielikult andunud Merlini toele? Äkki oleks nad täna läinud hoopis ratastega sõitma või jalutama nagu terved inimesed? Nagu kaks tervet inimest?

Ilm oli ilus. Mahe tuul paitas vaikselt Pepe kodu lähedal olevaid kaski, kuuski ja mände. Tavaline suveõhtu, täis grillipidude suitsusambaid, jalutavaid koeri, lonkivaid kasse ja tee ääres kakerdavaid parme. Ainukesed olevused, kes häirisid inimesi, olid sääsed.

Pepet sääsed täna ei seganud. Ta oleks mõelnud põhjuseks, et sääsed uskusid teispoolsesse ellu, sest kartsid saada suskamiste eest teispoolsuses karistada. Aga täna ta ei mõelnud midagi.

Täna oli Merlini päev. Ainuke naine, kellest ta oli kirjutanud luuletuse. Luuletuse pealkiri oli „Nagu tekk ja padi“. Nad olidki Merliniga nagu tekk ja padi: ainult koos moodustasid nad terviku. Terviku, mis soojendab magajat, kaitseb murede eest ning viib keha kattes halli argipäevaelust unemaale. Ta meenutas, et luuletus oli *laus*a 36 rida pikk. Ta polnud seda Merlinile kunagi ette lugenud. Kui Merlin Taanist tagasi tuleb, siis ta teeb seda. Täna ta ei julge veel, äkki rikub nii õilsa žestiga kogu romantika.

Kell helises. Ta oli jäänud peaaegu tukkuma. Juba siin, mõtles ta. Pepe jooksis uksele, avas selle ning tundis järsku imelikku melanhooliat. Ei tea, mitu korda me veel kohtume, mõtles ta. Pepe polnud nutmapuhkemisest kaugel, kuid siis meenus talle jõeääres kirjutatud kiri ja ta hoidis nutu vapralt tagasi. Ta oleks peaaegu järsu liigutusega Merlini pikali kukutanud. Pepe kallistas tugeva haardega, suudles Merlini huultele ja sosistas, et armastab teda alati. Selline tundevalang ehmatas Merlini. Tavaliselt oli nende kokkusaamine üsna külm, nad ei julgenud olla tundelised, vahel piirduti kerge kalliga – nüüd aga puistas

Pepe ta üle liigenergiliste õrnustega.

Nad seisid kohkunult minuti. Täielik vaikus, reaalsuse kadu, tunnete kadumine südamesopi sügavustesse. Tunded hakkasid kartma liialt palju avanenud aususevalgust. Poiss võttis ettevaatlikult tüdruku jope ja mütsi ning asetas need naggisse. Tüdruk võttis saapad jalast.

Nad olid kohmetunud ega julgenud üksteisele otsa vaadata. Pepe olekski nii seisma jäänud: kui talle ei oleks jälle saabunud reaalsus. Ta eluaeg ei pruugi enam olla nii pikk, see võib olla nende viimane kohtumine Merliniga. Reaalsussüstist lõpuks toibunud, otsustas ta terve selle päeva pühendada Merlinile. Teda armastades kogu oma allesjäänud kehasäilmete ja veel täies mahus töötava mõistusega.

Ta võttis tüdrukust ettevaatlikult kinni ja juhatas teda emmates kööki.

„Anna andeks, kallis,” ütles Pepe.

„Pole midagi, ma lihtsalt pole veel... niimoodi harjunud.”

„Ma saan aru. Ah tead, mis! Unustame selle! Teed soovid?”

„Ah. Äkki teed selle omatehtud variandi?” küsis Merlin. Pepe märkas seda naeratust. Seda naeratust, mida vaadates ta alati uuesti armus. Vahel, kui ta Merlini peale pahane oli, mõtles Pepe alati selle naeratuse peale, et mitte mõtlematusi teha. See oli suhte, kahe hingamise ühtlustumise alustalaks. Jää nende vahel oli murdunud. Jällegi oli meikimata huulte naeratus olnud päästeingliks.

Pepe armastas Merlini tema puhta ilu pärast. Tüdruk meikis ennast väga harva. Ta isegi ei käinud juuksuris ega värvinud pead. Alati olid juuksed Merlinil olnud pikad nagu Raspuntslil. Tema muinasjutušatään, kelle pikkade juuste pärast oli öistel suudlustel teatud tõrkeid – karvast musi Pepe ei tahtnud.

„Muidugi teen, aga seekord ma teen veel parema. Ma segan raudrohule, nõgestele, sidrunile ja mündile veidike jasmiini juurde. Pidavat rohkem romantikat juurde andma,” ütles Pepe ja vaatas ettevaatlikult Merlinile otsa.

Tüdruk kohmetus ja punastas.

"Anna andeks, kallis," ütles Pepe.

„Ah ei ole midagi, tule siia! Ma olen liiga pipar olnud su vastu, tibuks. Lihtsalt me pole ammu kohtunud, aeg paneb piirid paika. Ta hakkab vaikselt tundeid inimestelt maha pesema, kui nad on liiga hooletud olnud. Me ei tohi olla hooletud, me peaksime tihedamini kohtuma," ütles Merlin.

Pepe oli kindel, et need olid kõige ilusamad sõnad, mida ta eales kuulnud on. Pepe võttis tüdrukult ümbert kinni, suudles teda kaelale ja põsele. Nad seisis seal mõne minuti elutute pottide ja köögimööbli vahel. Neid äratas poolunest veekeetja signaal. Pepe kallast sooja vee kastrulisse, lasi natuke tõmmata ja kallast tee siis tassidesse.

"Suhkrut?" küsis ta.

„Ei."

„Lähme äkki üles minu tuppa?" küsis ta.

"Sobib," vastas tüdruk.

Pepe tuba oli sassis, kuid ta ei vaevunud seda koristama. Ta meenutas esimest korda, kui Merlin oli ta tuppa tulnud. Pepe oli kukkunud paanitsedes koristama ja kraamima. Merlin oli teda rahustanud ja selgitanud et tema tuba on veel rohkem sassis ning seetõttu tunneb ennast korralageduses mugavalt. Hiljem kui Pepe oli Merlinil külas käinud, sai ta sellele kinnitust. „Ainult oma trussikud ja sokid peida küll ära," oli Merlin irooniaga Pepele lisanud.

Terve õhtu sülelesid ja kaisutasid nad üksteist Pepe voodis.

„Mul on sulle kingitus," ütles Merlin.

See oli ümbrik. Arvatavasti mõni luuletus, mõtles Pepe. Ta armastas isetehtud kingitusi, eriti luuletusi.

"Kuid sa pead lubama, et sa loed seda alles sünnipäeva hommikul!"

„Luban."

Nad kallistasid.

Varsti jõudis kätte öö, isegi kuud oli näha, kuigi kell oli alles pool üksteist. Koos ülejäänud maailmaga otsustasid ka nemad tuttu minna.

Pepe aitas Merlinil lahti riietuda – aeglaselt, ülima õrnusega, vahepeal paitades ja silitades. Merlin võttis oma patsi lahti ning Pepe märkas, et kuu paitab oma valgusega Merlini selga, tema juukseid, õlgu ja tuharaid. Nad suudlesid. Tõelises öövaikuses oli kuulda ainult huulte kleepumist ja vaikseid ohkeid. Suveöö oli juba jahedavõitu ning aken oli lahti, kuid niimoodi kahekesi kaelustades, üksteise vastu toetudes ja suudeldes polnud neil külm. Pepe haaras Merlini sülle, viis voodisse, asetas pea padjale ja seadis ilusa naisekeha teki alla. Nagu tekk ja padi, mõtles Pepe.

Nad said üheks ning see oli õilsaim tunne Pepe ja Merlini elus: nad tundsid nii võimast vaimset ja füüsilist harmooniat, et ei tahtnud kunagi teineteise embusest lahkuda.

See öö ei lugenud ta midagi.

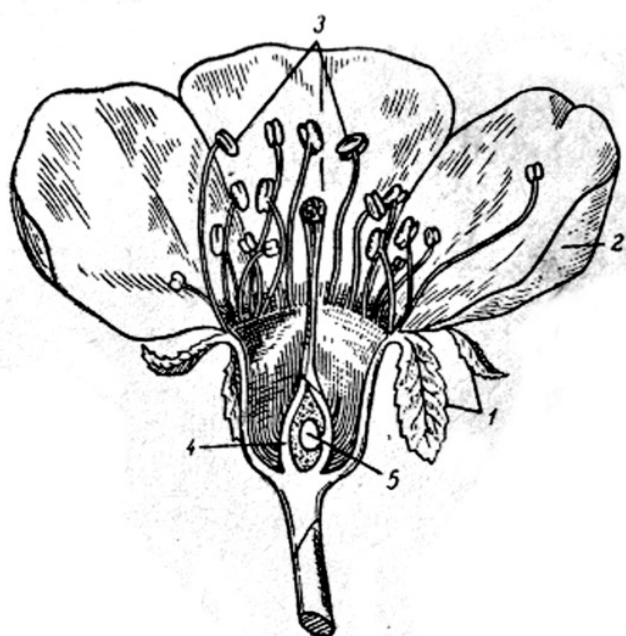
Soolevähk ei seganud norskamist.

Laupäev

Pepe ei ärganudki enam üles. Meedikud seisis silmitsi probleemiga, kas Pepe suri 17- või 18-aastaselt? Merlini kingitus lebas ikka veel öökapil.

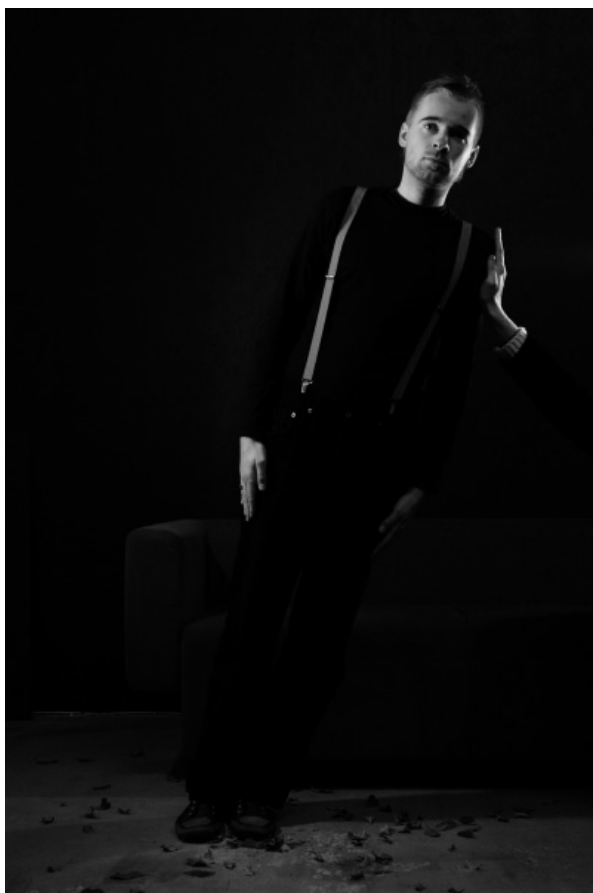
Merlin oli majast lahkunud just enne Pepe täiskasvanuks saamist.

Soolevähk ei seganud norskamist.

Üks ei ole midagi, sest ta on alati olemas

Kairi Kruus

Urmo Metsalt ilmus 2007. aastal esikkogu „Toimumata tuldade toimik“, mille eest ta sai Betti Alveri debüüdi-preemia. Praeguseks on Urmo liikunud kirjutamises uutele radadele, jõudes „vähemuste tekstialbumi“ juurest metafüüsiliste tuulekodade kaudu vahefaasi, kus on võimalik ka sotsiaalkriitilisus.

**Sinu debüütliku ilmumus juba
mõnda aega tagasi. Kas oled
kokku panemas uut luulekogu?**

Olen pikalt viibinud kogumisfaasis. Otsinud ja mõtestanud enda jaoks võimalikku uut lähenemist. „Toimumata tulvade toimik“ (TTT) oli mõnda aega – tolleaegse minu jaoks – täiuslikkuse väljendus. Mulle näib, et sama stiili või laadi jätkates ei oleks mul enam midagi lisada. Aga tekib kahtlus, kas saan sissejuurdunud lähenemisest priiks. Avaldada tuleks ikka siis, kui on midagi tõelist öelda-väljendada.

**Mida sa uue lähenemise all mõtled
– kas eelkõige uute teemade
käsitlemist või teistsugust stiili?
Eelmises Rõhus ilmunud luuletustes
oli suurem annus sotsiaalkriitilisust
kui TTTs tervikuna. Kas uues kogus
on ehk just seda külge rohkem?**

Sisu ja vormi uut kütkestavat vahekorda, kus oleks minu jaoks vaimline säde. Värskes Rõhus ilmunud luuletused on mulle tekstid, mida ma suurelt avaldada tegelikult ei tahakski, selline paratamatu trepi vaheplatvorm, millele tuleb astuda, et edasi jõuda. Vahefaas. Ma ei tähtsustaks neid luuletusi. Nende ainus põhjus on panna iseennast uskuma, et ma veel luuletan. TTT kirjutamise ajal oli sotsiaalkriitilisus minu jaoks põlastusväärne nagu päevapoliitiline loba, nüüd on selliselt määratletavaid tekste tulnud küll. Vahefaas.

**Kui kaua sa debüütliku
ette valmistasid?**

2006. a suve lõpul sündis Tartu–Tallinn rongi kahe vaguni vahelises metafüüsilises tuulekojas idee ja detsembriks 2007 sai kaante see vahele. Oli aega tükke tervikuks õmmelda.

**Minu esimene kokkupuude su
loominguga oli Tallinnas toimunud
raamatu esitlusel, kus osalesid
ka Kaarel B. Väljamäe ja Andra
Teede. Kui õigesti mäletan, siis jäin
hiljaks ja pidin istuma kohal, kus
ma ei kuulnud peaaegu midagi
(nii et õigupoolest oli see esimene
mittekokkupuude) ning ettelõetavad
tekstid muutusid mingiks segaseks
hämukuks, millele lisandusid veel
tõrksa tehnikaga edastatud klipid
seintel. Pärast luulekogu lugemist
tuleb tunnistada, et tõenäoliselt on
lugejaid, kelle jaoks ka koduvaikuses
loetu jääb sama segaseks. Ütle
nüüd lohutuseks häiritud lugejatele
oma tekstide lugemise retsept!**

Ma arvan, et TTT ongi vähemuste tekstialbum. Hägu võib olla siin iseloomulik märksõna, sellest tuleb osata läbi näha ja selle nägemine ise ongi lust. Läbi aga ei näe, kui on hirm. TTT sisaldab üsna võõrast keelelähenumist, arusaamatusest tekkinud alateadvuslik hirm ongi ehk see, mis ei lase inimestel nihkes keelevõimalikkust nautida. Retsept oleks vallandada oma fantaasia ja üritada unustada keele- ja

mõttekonventsioonid. Iga teksti võib tõlgendada loendamatult mitmeti, üks võimalus oleks ühte teksti mitmeid kordi järjest, kuid erinevalt tõlgendades lugeda. Ja kui siis arvata kokku nende eri versioonide ühisosa, saame ühe punase joone. Mis see joon on, ütelgu teised.

Kui aga sõnadelt osutav funktsioon ära võtta, mängida selle peale, et nad ei peagi enam tavamõttes midagi kirjeldama ega tähendama, kas siis sellist tekstiseadmist saab üldse luuletamiseks nimetada? Kui ma nüüd mööda ei pane, siis Laabanil oli muusikaharidus ja selle teadmise taustal on mulle tundunud loogiline näha mitmeid Laabani luuletusi pigem helikompositsioonide kui luuletustena. Ja kui mõelda veel tema häälutuste peale... Ma ei tunne sürrealistlikku luulet üldse hästi, aga nii palju, kui mul on olnud kokkupuuteid, siis on mulle ikka tundunud, et nende õige koht on suulises esituses. Paberile kirjapanek kammitseb neid, mingi oluline komponent jääb puudu. Kuna sa ise viitad TTT-le kui vähemuste tekstialbumile, siis kuivõrd oled nõus sellega, et TTT stiilis luuletusi tuleks käsitleda kas laulusõnade või hoopis noodikirjana? Ja et parim viis sisseelamiseks oleks neid kõvasti ette lugeda ja vaadata, mis assotsiatsioonid ja mõtted nii tekivad?

Sõnadelt ei saa osutavat funktsiooni ära võtta, tähendusväli jääb nende ümber tahes-tahmata kajama, isegi kui neile ei ole kooslusena sisu

antud. Minu jaoks on luule vabaduse hüve – üks vähenõudlikumaid ja fantasmagoorilisemaid kunstivorme üldse.

Helilisuse viide on sul õige, ka minu tekstid on väga kõlalised, üsna palju kasutan muusikast pärit terminit triooli – sõnades. Nii nimetan kolmiksõnastust, nt "toimumata tulvade toimik" on triool. See loob hea kõlaga ja piisavalt tähendustetihke kimbu. Kolm on maagiline number. Üks ei ole midagi, sest ta on alati olemas, kaks loob jätkuvuse ja kolm tekitab mustri.

Olen nõus, et sürrealistlik tekst on kõige parem ettekantuna. Samas on minu tekstides ikkagi sissepeidetud teema olemas, selle ja veel mõne muu ajendi tõttu pidasin ma TTT aegu ortodokselt õigeks neid mitte ette lugeda. Oli kujutelm, et kontakt peab toimuma just lugeja peas tema enda eraldatud ajas ja ruumis. Ettekandmisel hakkavad kogemust mõjutama tekstivälised tegurid: esinemine, hääletämber, keskkond jne. Kõigile neile keerulistele sõnakonstruksioonidele ei jõuagi tähelepanu suunata, mõjule pääseb vaid üldenergia. Aga minul on olulisi detaile.

Ja kui seda rada jätkata – äkki peaks siis TTTst hoopis audioversiooni välja andma?

Tagantjärele olen viimase mõtte osas leebunud küll. Pole paha mõte.

Kas Teede ja Väljamäe osalemine tollasel esinemisel lähtus ka mingist lähedusetundest nende tekstidega? Või kuivõrd sa näed, et sammud täiesti oma rada ja püüad oma luuletustes tegeleda teiste teemade/vormide/küsimustega kui sinu n-ö põlvkonnakaaslased?

Püüdsin kokku panna mitmekesisist luuleetendust. Me kolm oleme kõik erinevad, nii pääsesid meie kõigi omadused paremini esile. Arvan, et nii Teede kui Väljamäe teevad oma asja põnevalt. TTT-s ei olnud kaadris küll mingit põlvkonna eripära, tegelesin seal ajatumate küsimustega. See on olnud üks läbivaid taotlusi – ajatu inimosaga tegelemine.

Põnev oleks kuulda sinu arusaamist sellest, mis on ajatu inimosa – kuidas seda kirjeldada, piiritleda?

Paljudes tekstides on käsitletud inimese psühholoogilisi käitumismehhanisme, uuritud inimlikke situatsioone, lahatud inimlikku olemist ja tema emotsioone. Elu ja surma, armastust ja valu. Samuti füüsiliste materiaalsuste nagu vesi ja päike tähendusi.

Kui aga saaksid nt järgmise luulekogu esitlusele kutsuda esinema just neid kirjanikke, kes sinu jaoks on tähtsad ning olulised just sellepoolest, et nad on sind või su kirjutamist mõjutanud, siis kes need oleksid?

Oma mõjutajaid kogu esitlusele esinema kutsuda ei ole minu meelest

just kõige nutikam mõte. Kui aga kedagi piirideta ja fantaseerides kutsuda, siis... kirjanikke kutsuksin minimaalselt. Kutsuksin kaugemaid ja muude alade tegelasi, neid, kes minu ajast väljapoole jäävad. Ja huvitav oleks vaadata, kuidas nemad oma ajavahe paradoksiga mind mõistavad. Nimesid: Voltaire, Descartes, Velázquez, William Blake, Konstantin Melnikov, Jung, Kafka, Camus, Henryk Górecki, Meredith Monk, Tarkovski, Erkki Hüva ja Grigori Lotman.

Ühes luulekogu lühiarvustuses ja intervjuus kasutati TTT kohta kahte märksõna: sürrealism ja džäss. Kumb märksõna sinu arvates läheb koguga paremini kokku?

Minu diagnoos on hoopis progerokk. Progressiivses rokis on ühtlasi ka džässilikud ja sürreaalsed kihistused. Džässilik rütmikäsitlus ja sürrealistlikult vilgas fantaasia.

Muusika juurde jõudsime juba eelnevaltki, aga läheks nüüd veidi teises suunas... Džässilikkusega seostub kohe improviseerimine, TTT laadsete, väga keeleteadlike tekstide puhul tundub alati, et need peavad küll olema sündinud raske töö tulemusena, et kõiki neid sõna- ja kujundivigureid luua. Ja seda enam, et kui sa ütled, et lugejana peaks üritama unustada keele- ja mõttekonventsioonid, siis selliste tekstide loomine eeldab luuletajalt sedasama... Kuivõrd on luuletamine sinu jaoks hetkeemotsioonide kinnipüüdmine, lennukas improvisatsioon, mille lõpptulemus ja seega ka sõnum pole ette teada?

Või saavad su tekstid alguse mõnest ideest, mõttest, mida tahad edasi öelda ja millele sa siis sõnahaaval hakkad õiget vormi otsima?

Üllatus-üllatus, suurem osa tekste on sündinud just hetkeimpulsist. Ma hakkasin seda seisundit nimetama helkivaks lõomaks. Need on eriliselt ergastatud vaimuseisundid, kus fikseeritakse kiirrongina mööduvad raske mõttevoo vagunid. Ma ei tea kunagi ette, mida ma kirjutama hakkan, hakkan lihtsalt peale ja see viib ise mingile suunale, teemale. Vastukaaluks kiiretele impulssidele saab aga kohati noist hetkedest üsna pikk ja väsitav konstrueerimise mäng.

Olen püüdnud kirjutada ka konkreetsele teemale, valmis pealkirjale, rõõmustades sealjuures hea teema ja võimalike rikkalike lahangute üle. Tulemuseks on alati olnud null.

Viidates aga TTT proloogile – mille oletus luule on, mida luule oletab?

Luule oletab sind. Sinu mõttekoridore. Luule on võimalikkuste stsenaarium.

Meediaühiskonnas on suur tähtsus autori kuvandil. Kui palju oled enda kuvandile mõelnud, kui võrd oled valmis end üldse avalikult esitlema?

Olen antimeediaühik. Olen teadlikult püüdnud maski valimist vältida ja sellest ringiga mööda käia. Mingit sorti mask tekib aga paratamatult. Ju ei ole ükski kindel mask mind nii väga veennud–veedelnud. TTT ajal oli suundumus olla võimalikult varjus, isegi mu nimi luulekogu

esikaanel on taotluslikult väikeste tähtedega. Seda enam üllatas, et kogu premeeriti. Ma ei teinud kõiki raamatu väljaandmise juures normiks saanud protseduure. Ma ei reklaaminud ennast, kuigi olin tundmatu. Selline asjade käik teeb meele heaks.

Nüüd on aga teised ajad ja teine mina. Tunnen pidevat vajadust uueneda, siiski mitte lausa skisofreeniliselt. Nüüd olen hakanud lavakuju hoopis nautima, mõnes mõttes on see puuduva uue luulevaimsuse artistlikkusega varjamine, aga selles rollis on omad põnevad seigad.

Oled kirjandusrühmituse Purpurmust liige. Milline kooslus see on? Mis teid ühendab?

Meid ei ühenda miski, meid ühendab illusioon. Purpurmust on nagu vägisi traageldatud tekk, kooslus ilma ühisvaimsuseta. Ajastu peegel, pealiskaudne vormiline kokkuvoltimine. Loodan, et teised seepeale ei pahanda, ütlen seda pooleldi naljaga. Aga see on ka eksperiment, selleks, et vaadata, mis juhtub. Tegijal ju juhtub. Tegelikult on rühmituse vedajate jaoks nn põhikiri olemas. Lugejate lähendamine kirjanikule, kirjanike omavaheline lähendamine. On sündinud mõned toredad sõprussuhted ja vähemalt üks suurepärase luuleõhtu.

Kuivõrd on luuletamisega kaasnev seltskondlik tegevus sulle oluline – ühisüritused, raamatuesitlused, kirjandusringkondadega lävimine? 1990. aastate lõpus oli noorte kirjanike koondumine väga aktiivne, nüüd vahepeal on olnud suur individualistide periood. Kas ühistegevus hakkab tagasi tulema?

Üldistades võib veel ütelda, et see rühmitus on märk meie ühiskonnas toimuvast arengust, liigume taas üksikindiviididest juurest kollektiivsuse poole. Kuigi kujutan ette nii elavat ühistegevust nagu Mati Undi ja Vaino Vahingu salongi aegu, ei ole see minu jaoks eraldi eesmärk olnud. Kui aga ühist hingamist tekib, on see nauditav küll. Siiski arvan, et infoprüümäe lämmatavus ja aja kiirus ei lase piisavalt sisutihedatel ja jätkusuutlikel ringidel areneda.

Keda sa eesti nüüdiskirjanikest heameelega loed?

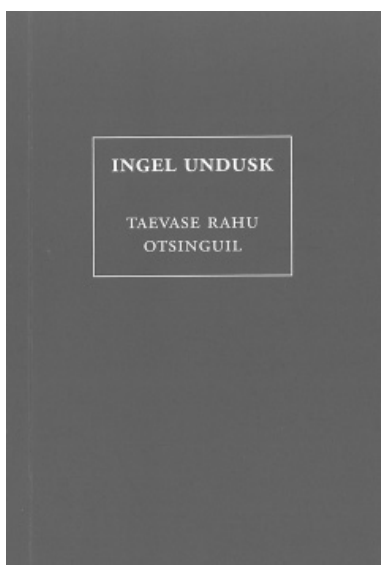
Olen ebastabiilne lugeja. Kohati on tung valimlise süsti järele, siis jälle enese seatud kohustus olla toimuvaga kursis. Kursis olla püüdes on aga tihti tunne, et mida see mulle siis andis? Suurt midagi. Arvan nagu Jaan Kaplinskigi, et tuleks vähem avaldada. Kui lugemiskogemus ei raputa, milleks siis sellised raamatud üldse. Meenub Bierre Bayardi "Kuidas rääkida raamatutest, mida me pole lugenud". Ta väidab, et raamatut on võimalik mõista ka ilma seda läbi lugemata. Mulle meenub nüüd hiljutine Peeter

Helme romaani "September" arvustus Sirbis. See rääkis kontsentraadina mulle sellest, milliste teemadega seal pistmist on, millise ajastu peegeldus, millised inimlikud probleemid jne. See rääkis minu generatsiooni *yuppie* dest. Mõtisklesin natuke nende teemade üle ja sain selgeks, et seda lugedes ei saaks ma käegakatsutavat kogemust. Võib-olla ei oska ma aga lugemisest piisavaid üldistusi teha. Lugemine on ohtlik ka, ei tohi selle juures ise mõtlemast lakata.

Ma ei tahaks nüüdiskirjanikest kedagi välja tuua, küllap seepärast, et ei ole erksaid kogemusi saanud. Välja arvatud luules. Võib-olla mulle ka ei meeldi tänased teemad, vist ikka veel kestab mu suunatus lugeda vanu raamatuid. Vana Loomingu Raamatukogu on kuldaväärt.

Luuletaja sotsiaalne roll on üks teravamaid märksõnu viimase kümnendi eesti luules. Tulles lõpetuseks tagasi sotsiaalsuse juurde – kui palju tunned sa vajadust tekstide kaudu ühiskonda mõjutada? Või on see luulele pealesurutud kohustus?

Luulel ei ole kohustusi, tal on privileegid. Luule sotsiaalkriitiline roll ei ole minu meelest üks tema suurtest rollidest. Sotsiaalkriitilisuse jaoks on paremaid vahendeid. Ta on vahepala, vürts ja ühiskondlik alalhoid. Kerge misjonäärlus.

Ingel Undusk
"Taevase rahu otsingul"
Ilmamaa, 2008

Näidend on romaan või jutustus

Mart Kase

Kirjandusvormid on muutumas. On see kõigile vastuvõetav või mitte, aga mul on tunne, et vanast kinnihoidmine tundub iga päevaga järjest ebasümpaatsem. Ingel Unduski näidend „Taevase rahu otsinguil” oleks justkui hea romaan, samas kui lavapotentsiaali on sellest loost raske välja lugeda.

Lugu räägib vananevast, kuid lustlikust maalikunstnikust Aavost, kes hakkab surema ning jagab varandust oma keskealiste poegade Pauli ja Meelise vahel. Paul on (aja)kirjanik ning Meelis heal järjel äriees. Tekstis väljendatakse konflikti põlvkondade vahel, mille katalüsaatoriks saab Meelise tütar ja Aavo lapselaps Eva.

Kirjutasin seda "arvustust" viie erineva nurga alt. Need on suhteliselt katkendlikud mõtted.

Kui arvustuse sissejuhatuse kirjutaja, kes töötab teatris, ütlen, et mulle meeldib see näidend kui naiivne kirjandus. Näidendina

ehk draamatekstina kõnealune teos mulle ei meeldi, sest seda lavale seada oleks igav.

Kõige rohkem sarnaneb Ingeli kirjutatu minu lugemiste põhjal välismaistest autoritest Tom Stoppardi voolava stiiliga, kodumaistest draamakirjanikest on Ingelile lähedane autor Jaan Undusk. Ingel jääb mõlemale mehele veel nii stiilitunnetuselt kui sõnakasutuselt küll kõvasti alla, aga Ingelit ühendab nende kahe mehega see, et kumbki neist ei kirjuta draamatekste, vaid näidendeid. Mõlemad mehed on kõrgliigamehed ja osavad intellektuaalid, ainult et Stoppardit lavastatakse kõikjal, Jaan Unduskit teinekord Eestis.

Nende meeste näidendid on keerulised, väljakutset esitavad. Ingelil on veel puudu oskusest kirjutada teksti sisse kirjanduslik väljakutse. Aga Ingel on noor tüdruk ja paberil kindlasti äärmiselt arenguvõimeline.

Kas näidendeid on veel teatrile vaja, on muidugi iseküsimus. Neid on vaja, kuni püsib teatrisüsteem, mis on rajatud lavastuse väljatoomisele, mis oleksid teatrile ja teariinimestele mugavad. Samuti tuleb tõdeda, et olenemata igasugusest avangardist on siiski valmis kirjutatud tekstid need, mida on võimalik näitlejatel, lavastajatel, kunstnikel, lavameestel, teatrijuhil lugeda ning leppida omavahel kokku koostöö reeglites. Teatris on väga tähtis, et kõik mõistaksid, mida nad teevad ja miks ning selliste kokkulepete alusmaterjaliks on näidendid, millega teater tegeleb. Näidendid on inimestele toeks. Kuid valmis näidend on suletud tekst. Kahtlen sügavalt, kas kirjanduslikust näidendist võiks kujuneda teatrisündmus. Parimal juhul võib neist sündida sügavalt põhjalik teater, mis emotsionaalselt läbi võtab, aga ei muuda midagi. Aegunud on valem, et lavastaja avastab näidendi, loeb sealt välja teema, siis tõlgendab seda ja lavastab ära ning sõnum, emotsioon lainetab üle publiku. Pigem peaks hetkel kehtima valem, et kõigepealt on teema, sõnum või mõte ja alles pärast seda valmib draamatekst ning draamatekstist lavastus. Tähtis on alustada mõttest, mitte otsida mõtet võõrast tekstist. Aga olen hetkel äärmiselt subjektiivne. Eks teatrit peab tegema igale maitsele ja igat meele. Kuid kõik Eesti teatri viimaste aastate parimad lavastused on sündinud nii, et kõigepealt on mõte ja siis tuleb tekst, mitte vastupidi.

Kui dramaturg, kes on elus läbi lugenud teatud hulgal näidendeid, proovin ma igast loetud tekstist leida midagi uut. Teemat või lugu, mida pole kuskil mujal. Perekonnasuhteid käsitlevad väga paljud näidendid. Kahjuks jäi Ingeli lugu oma mõttelt mulle kaugeks. Veinigurmaanist Paul jagab oma poegade vahel pärandust ning eelistab ühte maailmavaadet teisele. Kujutatud on põlvkondade konflikti, mida on lihtne lustakalt lugeda, aga mida teatris vaadata oleks mõttetühi. Inimsuhted pole kõige huvitavam osa elust, lisaks neile vajavad lood ühiskondliku kõlapinda või kultuurilist kaasatundmist. Kuigi need ei ole otseselt võrreldavad näidendid ega žanrid, siis Kivirähki "Eesti matus" puudutas mind oma elutruuduses palju rohkem. Kui

lavamaailma stsenaariumit ei taha ma lugu "Taevase rahu otsingul" hästi uskuda, aga võib-olla ma lihtsalt ei saa aru sisse kirjutatud mängureeglitest või sügavusest. Realism on teatris nauditav, siis on kiht-kihis kinni mõistetav ja mõistetamatu. Selles raamatus on kõik väga üheselt mõistetav.

Draamakirjanikud erinevad kirjanikest eelkõige selle poolest, et oskavad kirjutada dialoogi. Kõik ülejäänud – mismoodi ja millest võiks või peaks kirjutama – on vaieldav. Aga dialoogita (olgu see dialoog siis karakterite vahel või publiku ja monoloogipidaja vahel) pole näidendit, vähemalt sellist, millega oleks näitlejatel ilma redigeerimata või instseneerimata midagi peale hakata. Ingeli dialoog on draamateksti jaoks veidi pikk ning ülerääkiv. Dialoog on see, kui kõnega viiakse sündmuse edasi, mitte inimesed ei selgita oma maailmavaadet.

Kui lavastaja, kes on väga vähe lavastanud, kuid enam-jaoalt oma tekste, soovitan ma igal noorel dramaturgil lavastada teksti, mille ta on ise kirjutanud. Kohe ei pea palju tegema, võib ka natukene, seega võiks Ingel lavastada oma lavakooli kursusekaaslastega kasvõi lõigu sellest või mõnest teisest enda näidendist. Lavastamine õpetab näidendit kirjutama, sest mul on tunne, et kaasaegne teater vajab dramaturge, kes mõtleavad pigem nagu lavastajad kui nagu kirjanikud.

Kui vaataja, kes unustab nähtu õige pea, pean ütlema, et kui fantaseeriksin selle teksti enda ette lavale, siis näen parimal juhul head psühholoogilist teatrit, mida vaadates on mul ikkagi igav. Näitlejad võivad mängida hästi, aga nad räägivad liiga pikalt ühte ja sama. Muidugi võib hea lavastaja teha imesid, muutes sündmuste ajalist järjestust ja põimides tegelastele külge autori poolt kirjutamata tahtmisi, aga kahtlen, et selle näidendi lavastusest oleks midagi koju kaasa võtta.

Kui lugeja, kes loeb suhteliselt harva noori autoreid, on see lugu täpselt paras läbi lugeda näiteks sõidul bussiga number 18 Laagrist kesklinna. Pärandaja Aavo on karismaatiline ja paheline, pojad Paul ja Meelis on liiga laia pintsliga kirjutatud, aga klišeelikult armsad. Seda realistlikku lugu võib enda jaoks lugeda väga ebarealistlikuks, sest see ei väsita aju ning kõigest saab aru. Minu arust on lugejana väga tähtis olenemata žanrist aru saada, mis reeglite järgi mäng käib. "Taevase rahu otsingul" käib mäng realismi realistlike reeglite järgi ja ma saan kõigest aru. See on just nagu mõni Eduard Vilde näidend. Naiivsust on nii palju, et see on magus.

Ma ei loe väga tihti enam näidendeid, seega võib-olla pole ma õige inimene arvustama noore dramaturgi ilmunud näidendit. Aga üks vana teatrilegend kõlab nii: „Kõik uued Eesti näidendid on head ja tuleks ära teha, sest nii vähesed kirjutavad.”

Lauri Sommer
„K. L. ja N.”
Tiivaalune, 2008

Esimesed kevadised kokkukõlad

Anete Kruusmägi

Ilmub palju luulekogusid, mida võib otsekohe ühe või teise ühisnimetaja alla asetada – kirjutatakse linnaluulet ja loodusluulet, murdeluulet ning sotsiaalkriitilist luulet, mõni kirjutab naljaluulet ja mõni teine soovib näidata, et kõik on halvasti. Teinekord juhtub nii, et olles paarkümmend lehekülge sellist teksti lugenud, paned kogu kõrvale ja luuletuste lugemise tuju kaob mõneks ajaks sootuks. Lihtsalt mingi juhtmõte või autori idee surub ennast nii võimsalt läbi sõnade peale, et sõnad lähevad plaks ja plaks mõtte ümber lõhki ja alles jääb loosung nagu tume ajalehepealkiri, mida endas kanda on raske ja tülikas.

Õnneks ilmub ka teistsuguseid kogusid. Kogusid, millele ei oska ega tahagi kohe mõnd silti külge kleepida. Nendes kogudes on luuletused kui akordid, mis jäävad helisema ka pärast raamatu sulgemist. Nad sulavad

kokku lugeja sisemiste mõttepiltidega ning jäävad siis rahulikult tukkuma, et avaneda mõne täiesti juhusliku valguskillu, lõhna või heli peale mõnikord kevadel.

Lauri Sommer mängib oskuslikult pooltoonidel ja tänu sellele lõhnavad need luuletused tõepoolest kevade järele.

Võttes kätte raamatu „K. L. ja N.”, ei hakka algul midagi eriskummalist silma. Kui, siis ainult see, et pealkirja pole näha. Üksikud tähestikus peaaegu järjestikused tähed paistavad esialgu juhuslike helide, algelementide, suvaliselt allavajutatud klahvidena klaveril, mis klaverimängija sõrmede all just praegu avaakordi moodustavad, et siis järgmisel leheküljel juba üha keerulisemates seostes tervete klaveripaladena tagasi tulla. See mulje on aga kahtlemata mõjutatud Lauri Sommeri

tegevusest muusikuna. Alles hiljem märkas raamatu kõige viimaselt lehelt lugeda: *need olid kohtumised, lennud ja nokatäied* – üksikutest tähtedest esikaanel olid moodustunud terved sõnad, ehkki ühtaegu ka poolikud, hetkelised ja värelevad.

Raamatut avades võib aga igaüks, kes luges eelnevat juttu pooltoonidest, pisut ehmata – raamatu lehed on veripunased. Punast ei saa muidugi üldse pooltooniks pidada. Õhkõrna väluse leiab taas üles, kui vaadata raamatu illustratsioone – päikese längus kiiri kuusemetsa kohal, kummalisi vildakaid maju fantastiliste taimede varjus, õhupalliga tüdrukut või tagakaanele joonistatud päikest, mille kiired justnagu niidid iga lilleõieni jõuavad.

Sommeri luuletuste maailm polegi ühetaoline – see on küll väga looduslähedane, kuid ei ole unustatud ka tehnikat, see võib olla sotsiaalkriitiline, kuid ei kaota sellega oma haprust ja ajatust. Ühe põhikonfliktina kangastubki looduse ja tehnika vastandus või õigemini nende teineteisega lõimimine, kuid mitte üksteisesse sulamine. Üks on tänapäeval poolik ilma teiseta. Üht mõistetakse ikka teise abil. Rida *Jaanimardikad kui mobiilitulukesed* võib ette kujutada kahtmoodi. Neile, kes pole kunagi jaanimardikaid näinud, meenub sellega arvatavasti pime õpilasi täis koolikoridor. Neile, kelle jaoks telefonid pole tulukestena paistnud, tekib samuti kujutluspilt, aga hoopis metsaalusest ja jaanimardikatest. Samamoodi toimib rida *Ei, mitte telefon, hoopis hing / helises yhtelugu vanades lauludes*.

Maaelus peituvad tema jaoks väärtused, mis linnamüras võivad kaduma minna. Sommeri meelest on looduses elades side inimeste vahel palju tugevam: *Ja teadmine, et täna enam / kellegagi ei kohtu / muudavad selle pildi / kuidagi linnuhydeliseks, inimhapraks*. Maainimestes on säilinud midagi ürgset – murdekeel –, ja midagi elutervet – huumor. Neid omadusi on näiteks kirjeldatud autolavkast kõnelevas luuletuses „Kui pika ringi pealt...”. Kuid mitte ainult inimesed pole maal teistsugused. Nii nagu inimesed on mingil määral rikkamad ja inimsuhted

tugevamad, on ka lehmapiim rammusam kui poe oma: *„Terel!” tulemast veesegune lake, / lahjendatud ja pakendatud aeg*.

Ehkki ka maal on probleeme vananeva ühiskonna ja viinalõhnaga, jookseb aeg siin teistmoodi: *Kõik on nagu vist muiste / või tuhandete aastate pärast / või ainult täna*. Aeg pole lineaarne, pakendatud või lahjendatud, nagu Sommeri meelest paistab linnaelu, kus üks suur aeg on halastamatult tükeldataud eri kohustuste vahel ja üksteisele jääv aegki on mõõdetav. Maal on see on mütolooiliselt ringikujuline: *Nööritäis pesu / abitult aimab tuule liigutusi / kuivab ja niiskub taas*.

Ajast kõneldes pühendub Sommer eelkõige inimese kestuse eri etappidele, eelkõige selle algusele, lapsepõlvele, ning lõpule – surmale. Nii algus kui lõpp pole päriselu – need on tärkamine ja loojak, alles ja juba poolenisti elamine. Neis mõlemas on midagi pehmet, kahtlevat, oma ja tõelise maailma vahel kõikuvat. Lapsepõlve teema domineerib teises alajaotuses, surmateema neljandas. Lapsepõlve kujutavad luuletused on kõige helgemad. Neis on õhtupäikest, lõputut avastamisrõõmu ja naeru. *Siit nõlva juurest, kus praegu valitseb põdrakanep, / jooksid 100 väga põnevat mängurada: /---/ jalka, trihvaa, viitekas, fiber. sõjamäng ja hulkumine / majade vahel ja keldrites*. Siinsamas saab aga lapsepõlv koos kõigi oma mängupaikade ja -kaaslastega otsekui maapealt pühitud: *Mõni neist jäigi õhku seisma / ja vaatas, kuidas kahanes aed, kerkis haigla, / turvast ahnitsend ekskavaatorid kadusid, /---/ kuidas mõned peituselised / läksid redutama teistele mandritele*.

Inimesed ongi ta kogus väga haprad ja kõige otsesemas mõttes surelikud. Surnud seevastu ei kao kuhugi. Sommeri raamatus on just nende käes võim ja vägi maailmas asju korraldada. Madal päike kaob kuuskede taha ning ilmuvad tume rist ja surnud, kes paistavad elusamalt kui raamatu illustratsioonidel kujutatud elavad. Vanad on selles luuletustekimbus teejuhid, nende pilk jääb pärast surma alles ja see pühitseb elavaid ning nende töid. Sommer ütleb vanade kohta: *see hakkab silma / nagu oaois teerajalt / puhkenud tänasel hommikul*.

Samas võivad kadunud meid ka õpetada:
*Kadunud kerkivad kusagilt, et öelda meile
/ kes me olla saaksime / kuidas hoida
elu, kuivõrd / võiksime iga päev mõelda
üks teise peale.* Sellist suhtumist surnutesse
ja vanadesse kohtab kaasajal üsna harva.
Luules oleme ikka harjunud rohkem lugema
vastikutest vanamuttidest ja vinguvatest
pensionäridest, noortel on justkui endagagi
küllalt tegemist ning vanadest ja haigetest
inimestest kirjutamist ei peeta teab mis
huvitavaks. Selles kogus aga valitseks justkui
mõni teine aeg või kultuur, kus vanu inimesi
austatakse. Kus neid ei kardeta ega põlata ära,
vaid soovitakse neilt õppida.

Surmaga on sama lugu. Kord, kui tegin
väikest küsitlust surmaennete kohta, sain
küll inimestelt vastused kätte, kuid paljud
tunnistasid, et püüavad surmast pigem üldse
mitte mõelda. Jääb mulje, nagu oleks surm
ühiskonnast välja lõigatud. Saab ju kõike
muud inimene oma elus kontrollida, surma
aga kardetakse just seetõttu, et see on midagi
kõrgemat, kellegi teise kättes. Samas on see osa
looduse ringkäigust, mille õppetunnid meile
on lihtsalt tugevamad, kuna need on lõplikud.
Aega ei saa tagasi keerata, surnuid pole
võimalik üles äratada, ütlemaks seda, mis jäi
ütlemata või küsimaks küsimusi, mis unustati
küsimata.

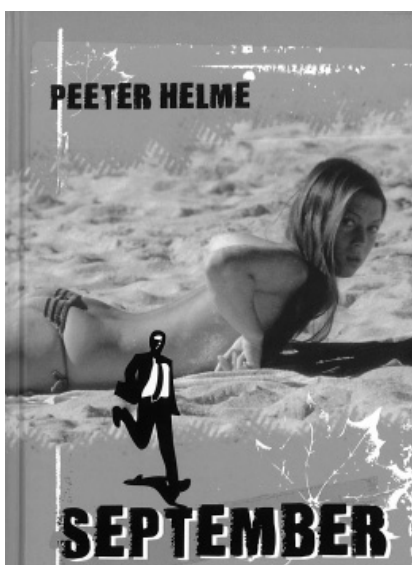
Sommeri luules aga lõplikkust ei ole. Surnud
jäävad hingedena rändama.

Sommeri kujundeid võikski nimetada
üleminekuteks või pooltoonideks. Korduvad
kujud ei tahagi meile ehk niivõrd midagi
ütelda, kui just näidata, viidata. Sümbolitest
eristab neid aga tahtmatus jõuda tervikuni.
Me maailm ongi poolik, pole mõtet teda
terveks ehitada või selgeks karjuda. Tühjus on
samamoodi olemas kui täius.

Sommeri luules ei lõõska kesksuvepäike
ega ole ka karedat pakast, pole hingematvat
kurbust ega ülevoolavat rõõmu. Selle
asemel räägib mitu luuletust augustist
– suvelõpukuust, milles tihti valitsevad juba
hoopis muud meeleolud kui kesksuvel. Teine
kujund, mis tema luulest meelde jääb, on
talvepäike – päike, mille vaatamiseks ei peagi
pead tõstma, sest see on nii madalal. Ta on
küll tulikuum, kuid keset talve tajume teda

pigem pehmena. *Selle sooja vee õhetusega
/ paned põse mu oimule / metsa kohale /
talvepäikse.*

Viimaks kordub ka klaverimängu kujund.
Aga ka klaverimäng ei tundu nendes
luuletustes täiusliku ja viimistletud suurte
kontsertpianistide mänguna. Vastupidi,
kujutan seda ette kui tasast hommikust
mängu häälest ära klaveril, päike
valgustamas ruumis lendlevaid tolmuteri.
Ühes luuletuses mängib minategelane
koltunud, mõrastel klahvidel: *Kas ma ise
ei tõmba kalmukivi laulvale suule, / jättes
tantsimata puudega, teotades äratundmist, /
mis uuesti virgus, kui neljal käel mängisime
„Heliani“ / ja läks sealt edasi talvise päikese
poole. / See oli elulaul, toonide paitus... kaja
või kodu.* Mõnes mõttes iseloomustab selle
luuletuse elujaatus kõige paremini kogu
üldist tonaalsust – neid pooltoone, mis
võiksid peaaegu igapäevaselt kõlada, kui neis
ei kõlaks seda igikestvat liikumist, olnut ja
tulevat.

Peeter Helme
„September”
Pegasus, 2009

Kõigest ja mitte millestki*

Carrie Raiend

Alustan arvustuse kirjutamist sarnaselt „Septembri” minategelasele, kes oma tähtsusetu igapäevatööna koostab ülevaateid, protokolle, raporteid ja memosid, alustades esmalt dokumendipõhja kombekohasest vormistamisest, et hirmutavalt valge leht ekraanil poleks enam nii mahajäetult tühi: vormistan päise, panen rasvaste tähtedega pealkirja, kirjutan sissejuhatava lause. Minajutustaja „Septembris” väitis, et nii toimides on edasine tunduvalt lihtsam, kui lihtsalt tühja lehte jõllitades ja ideid oodates. Tal oli tööpoolest õigus. Oleme mingis mõttes sarnasedki, sest kuigi tema ekraanile ilmuvad päevast päeva tähtedest ja numbritest koosnevad mõttetused, mis küll sisult erinevad, ent loomult ja vormilt mitte, ja minu töö on esiteks ühekordne ja teiseks mitte nii nukralt sisutühi, on meie ülesanne

põhimõtteliselt sama: kirjutada midagi mitte millestki.

Peeter Helme on teinud samalaadset tööd, kirjutades tähtsusetu ja silmapaistmatu mehe tähtsusetust ja silmapaistmatust, sisuvaesest ja tühjast elust 288-leheküljelise romaani – ta on kirjutanud midagi mitte millestki. Kahjuks on peategelasele omane mõttevaesus ja igavus ka raamatu enda puhul sobivateks omadussõnadeks. Ilmselt polegi võimalik kirjutada meeliköitvat ja paeluvat raamatut inimesest, kes on madal, kuiv ja monotoonne nii oma isiku kui ka elu poolest.

Ühelt poolt tuleks Peeter Helmele ju au anda – ta on suutnud kirjutada tavalise inimese

* Virtuaalkassi VII arvustustevõistluse võidutöö

tavalisest elust raamatu. Raamatu, mille väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital ja mida raamatupoodide kodulehtedel kirjeldatakse kui *hoogsat ja lennukat*. Valner Valme meelest kirjutas Helme näiteks *selle sajandi ühe parima eesti romaani*.

Teisalt tekib küsimus: kas hall-hall argipäev on see, mida raamatust lugema peaks? Võta üks ja viska teist? On ju kultuur omamoodi eskapism – inimesed loevad, vaatavad filme ja kuulavad muusikat ikka siis, kui on igav, otsitakse vaheldust, põnevust või lihtsalt pole parasjagu midagi muud pakilist teha. Siis sukeldutaksegi teiste inimeste tõenäoliselt huvitavatesse ja ilusamatesse, vahel ka kurvematesse eludesse, et hetkeks pääseda omaenda tuhakarva üksluisusest.

Tutvustav tekst raamatu tagakaanel on järgmine: *«September» on kiirelt kulgev tänapäeva romaan, kus kirjelduse täpsus hägustab piiri tegelikkuse ja väljamõeldise vahel. / Ometi toimub tegevus nüüd ja siin ning pea iga lugeja võib tunda – see võiks juhtuda minuga.*

Pean tunnistama, et lugejal võib tõepoolest tekkida tunne – see võiks juhtuda minuga, kuid mitte positiivses võtmes. Arvamus, et minu elu on mõttetu, minu töö on mõttetu, minu kolleegid ja sõbrad on mõttetud ning ma ise olen vähemalt sama mõttetu kui kõik eelnimetatud kokku, pole just ülistamist väärt emotsioon, ja kindlasti pole see elamus ja tundmus, mida raamatust otsida. Kirjeldused on „Septembris“ aga tõesti täpsed, isegi liialdusteni.

Metoodiliselt ja üksikasjalikult, täpselt ja järjekindlalt takerdub raamat peategelasest noormehe üksluisesse tegevusse septembri mõne nädala jooksul. Kuigi tegevustik ja aeg romaanis liiguvad vähesel määral edasi, jääb raamatu sisu just kui paigale, ühelt jalalt teisele tammuma. Tekib ootus ja lootus, et ühel hetkel jõuab sündmustik sissejuhatusest kaugemale, ent seda ei

juhtu. Usku sisu potentsiaalsesse põnevusse süvendavad aeg-ajalt raamatus esinevad, kuid huvi äratamiseks kahjuks kasutamata jäänud võimalused: vastumeelne tööreis ülemusega, mis küll raamatusse ei mahtunud, kolleegi surm tööpõltsil, matused, suhted kolme erineva naisega, intrigeeriv lesbist ruumikaaslane kontoris, töölounad ja jututubade vestlused – need kõik sümboliseerivad tühje lootusi, mis kuhugi ei vii ja midagi ei muuda. Mittemidagitegemine on peategelase jaoks luksus, mida ta igal võimalusel endale võimaldada proovib. Isegi kui aega pole, üritab ta aega raisata. Isegi igavledes ei ihale ta tegevust. Ta on ajusurma ja masinlikkuse sümbol, kuid ometi nii loomulik ja tavaline.

Jutustajast noormehe on autor aga jättnud nimetamata. Ka kohvikud, söögikohad ja poed on anonüümsed. Kontorihoonet, kus peategelane töötab, märgib raamatus sõna *asutus*. Võib-olla on see umbmäärasus taotluslik, et lugejal oleks lihtsam end jutustaja fiktiivsetesse, aga ometi hirmutavalt reaalsesse kingadesse kujutleda. Pealinna kohvikutele ja trollipeatustele sobivate nimede tuletamine pole mingi kunst. Linn omandab konkreetsema kuju, söögikohad näivad tuttavad, inimesed paistavad stereotüüpsed, rutiin loomulik – kas need on tõesti detailid meie kõigi eludest, millel ainult nimi erineb?

Ilmselt on minategelase tühi ja ükskõikne suhtumine end ümbritsevasse maailma kerge irooniaga maalitud pilt praeguse aja pinnapealse noore võrdkujust, kes harva millestki huvitub ja kellel seisukohad ning arusaamad sageli sootuks puuduvad. Tõenäoliselt on just seetõttu nimetatud romaani *tänapäevaseks*. Võib-olla kirjutas Helme just kiusu pärast raamatu selliseks nagu ta on, et meiega võtta aega sisutühjadelt ja kiirustavatelt lugejatelt, kelle loosungid kuuluvad *mul on igav, pole aega ja ma ei viitsi* kilda. Lugejatelt, kes üritavad uneaja arvelt varastada tunnikese, et lugeda raamatut ja hetkeks rutiinist põgeneda – kauemaks pole ju võimalik. Ehk tahtis Helme

kiirustavat inimest peatada, näidata talle tema enda elu ja kõledalt tühja sisemaailma, provotseerida lugejat süvenema mitte niivõrd raamatusse kui iseendasse ja oma tegudesse. Teose nimetu peategelane mõjub just antikangelasena, keda sobib käsitleda halva eeskujuna, inimesena, kelle moodi mitte mõelda ega olla, et vältida analoogset mandumist.

Ka raamatu lõpp ei too oodatud rahu. Pigem tekitab ebameeldiva tunde igikestvast rutiinist, paigalseisust ja ühetaolisest mõttetust kulgemisest: kohad ja inimesed võivad küll muutuda, kuid elu joonistub endiselt sama šabloon järgi.

Ehk peitubki raamatu varjatud mõte soovitusel võimaluse korral alati minna süvitsi, tegutseda tähendusrikkamalt ja ennekõike – mõelda, tunda, tahta ja loota. Funktsioneerida inimese, mitte masinana. Olla ihu ja hingega asja juures.

Sellegipoolest jääb kummitama küsimus: kui millestki pole kirjutada, kas mitte millestki kirjutamine on ikka õige ja aus?

"Tule, ma jutustan sulle loo"

Noori autoreid '08

Petrone Print, 2008

Kaks kurna, kumbki ei jutusta lugusid

Johanna Ross

Proosakogumik „Tule, ma jutustan sulle loo”, mis koondab eneses erinevate autorite lühijutte, kannab alapealkirja või žanrimääratlust „Noori autoreid '08”. Sellega haagitakse end üheselt sappa ligi kolmkümmend aastat varasemale kogumikule „Noori autoreid '77”. Kaunis täpselt on järgitud ka toonast noorkirjanike turule toomise malli: kirjanduslikule katsetusele eelneb autori näopilt ja lühike informatiivne nupuke sellest, millega too tavaelus tegeleb ja mida oluliseks peab. Paralleel on teadlik ja paratamatult mõnevõrra provokatiivne: mida toob kaasa nõukoguliku formaadi *camp'ilik* importimine tänapäeva?

Esmalt sunnivad kogumikud end võrdlema formaalsete parameetrite järgi. Üks suuremaid erijooni on autorite valimise printsiip: kui esimesel korral jälgiti rangelt, et kõigil oleks võrdne stardipositsioon, see tähendab, kellelgi kogumikku arvatutest ei oleks varem ilmunud raamatut (ajakirjades avaldamist siiski lubati), siis uuemas raamatus on värske debütantidega ühtekokku sattunud autorid, kel ilmunud juba mitu raamatut. Vanuseliselt jällegi on praeguste kaastööliste hulk homogeensem: '77 aasta kogumikus on noorima ja vanima autori vahe ligikaudu kakskümmend aastat, '08 omas umbes

kümme. Nii-öelda soolise võrdõiguslikkuse mõttes on arvulised näitajad paranenud: kui esimese kurna moodustasid 4 tüdrukut ja 21 poissi, siis nüüd on neid enam-vähem pooleks, vastavalt 11 ja 10.

Mis sisusse puutub, siis loomulikult on mõlemad raamatud tugevasti mõjutatud oma aja ühiskondlikust ja kirjanduslikust pildist – isegi kui välja jätta mõned üksikud ideoloogilised vihjed, nagu kellegi põlgus saksameelse mineviku ('77) või venemeelse oleviku ('08) vastu. Enim torkab silma see, kui oluline koht on varasemas kogumikus antud loodusele. Mitu juttu kõnelevad kuudepikkustest välitöödest ja ekspeditsioonidest suure kodumaa avarustes (kuhu sageli viivad pikad rongisõidud) või ka põgusamatest viibimistest väikese kodumaa nurgakestes. Seevastu peaaegu kõigi '08 kirjatükkide tegevus leiab aset linnas. Erandeid on kaks – Silja Pauluse „Maatüdruk ja uss” ning Ralf Sauteri „Huulepulgadraama” – ja mõlemal puhul on maa tegevuskohana väga markeeritud, loo seisukohalt tähenduslik kui eriseisund, rutiinist kõrvalekalduine. Lisaks on uus linn tehnoloogiline keskkond: kui varem tarvitseti sündmuste taustaks sageli väljasõite, klassiekskursioone ja malevasuvesid, siis nüüd on telefonide ja MSN-i vahendusel kõik ängiks või eufooriaks tarvilik käealutuses 24 tundi ööpäevas.

Ka kogumike kirjutusstiil kannab selgesti oma aja pitserit. Varasemast raamatust öhkub 1970. aastatel Eestis kombitsad laiali sirutanud modernismi hõngu: tekst on kirjutatud jahedas, lakoonilises, mõnikord lausa minimalistlikus stiilis; ajuti tundub mudelproosa mõjutusi. Luule Epner on toonast kirjandust tabavalt iseloomustanud nõnda: *Kujutusviis on sageli tundejahe, vaid välist käitumist fikseeriv, nagu oleks jutustaja psüühilis-eksistentsiaalseid uuringuid sooritav eksperimentaator, kes vaatleb katsealuseid indiviide parajalt distantsilt*¹. Just seesama kehtib kõnealuste noorte katsetuste kohta. Seevastu '08 raamatus valdab

vaatenurk, mida võiks teatud mõttes küll samuti võrrelda teadlase omaga, ent sedakorda on tegu teadlasega, kes distantsi ei hoia, vaid kasutab võimsat suurendusklaasi, mille on suunanud just nimelt kõikvõimalikele emotsioonidele, tundevirvetele ja mõtteseostele, põlgamata ühtki detaili liiga tühiseks, õigupoolest leideski just selles tühisuses peent naudingut. See „lähikirjutamine” näikse praegusel ajal üleüldiselt väga populaarne olevat. Sekka kasutatakse ka klassikalisi postmodernistlikke võtteid, näiteks Jim Ashilevi põimib jutu sisse teatmeteoseliku fragmendi popkultuuri kohta (Christina Aguilera ja Britney Spearsi loomelood); Eia Uus laenab eruditsiooni antiikmütoloogiast.

Muuhulgas tekib naljakas tunne, et kui kahte kogumikku segada nagu kaardipakki, võiksid mõned lood pärast asukohta vahetada. Näiteks varasemas kurnas oma loomingut avaldanud Hallar Lind kasutab kõnekeelset stiili, mis nüüd on muutunud peaaegu normiks, ja saatekõnest puhastatud dialoogi vormi; Juhan Habicht vaatleb tolle aja kohta võib-olla ebaharilikult lähedalt, ilma jäise kõrvalpilguta noormehe ja neuu suhte arengut. (On muide põnev märkida, et kaasaegne arvustus põlastab sedasorti lugusid „eluproosaks”.) Uuemast kurnast tõuseb jällegi esile Andris Reinman, kelle külmatoonilise, hämara mudelloo võiks vabalt paigutada 30 aastat varasemasse aega; ehk kõlbaks sinna näiteks ka Edvin Aedma napp humoresk.

Need kirjeldatud erinevused viivad aga kokkuvõttes välja mõneti sarnase tulemuseni: kummaski kogumikus ei armastata eriti jutustada lugusid. '77 raamatu sünnimiljöö, modernismi kohta ütleb Epner veel järgmist: *Kui tekibki mingi lugu, siis on see pigem punktiirne situatsioonide rida, milles puudub intriigi*. Korralik narratiiv nõuaks justkui suuremat pühendumust ja kaasaelamist, kui mainitud tundejahe kujutusviis lubab. Juhuslike, neutraalsete sündmuste jadast eraldatakse konkreetse alguse ja lõpuga

¹ Eesti Kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri 2001, lk 577.

lugu ju ikka mingile emotsionaalsele laetusele tuginedes – ja kui puudub laetus, siis puudub ka lugu. Seevastu uuema kogumiku suurendusklasimeetod sunnib loost, see tähendab tegevustikust suuremat rõhku panema kirjeldamisele. See võib esimese hooga kõlada ebaloogiliselt, kui meenuvad kohustuslikust kirjandusest tuttavad teosealgused näiteks Balzaci või Tuglase sulest – viimane asi, mida tuleks pähe seostada noorusliku kirjandusega. Ent käesoleval juhul ei kirjeldata mitte asju, nagu seda tegid eelnimetatud: ei pansioni mööblit ega krohvi seinal. Ruutsentimeeterhaaval maalitakse suuri ja äärmiselt detailseid pilte mingitest seisunditest, olekustest ja mõttemaailmadest. Jim Ashilevi kirjeldab tööd pangakontoris ja seda, mis niisugust tööd ümbritseb; Liisa-Lotte Käärdd välismaal *au pair*-iks olemist; Kara Lynn teismeliste pidevalt iseendaga konflikti minevat sisemust; Martin Oja vanavanemate koduselt ulmelist elu; Eia Uus fragmentaarset segadust oma (lüürilise mina) peas; Kristo Viiding süütuse kaotamist... Need kõik on olekud või äärmisel juhul seigad, mitte aga lood.

Raamatut, mille pealkiri otsesõnu lugude jutustamist lubab, võiks siis ehk süüdistada lugejale näkku valetamises? Päris nii see ei ole: mõned lood räägitakse. Seda kipuvad aga tegema peamiselt vilunudad. Kõige selgemad narratiivid on panustanud Wimberg ja Vahur Afanasjev, kes on vähemalt ilukirjanikena käesoleva kogumiku staažikaimad autorid, ning Piret Jaaks ja Anna-Maria Penu, kel on ette näidata ajakirjanikukogemus. Justkui puänti, rohkem või vähem, lasevad oma kirjutistes aimata küll paljud: Natasha Bluu, Põim Kama, Dagmar Lamp, Silja Paulus, Jüri Reimand, Birk Rohelend, Ralf Sauter... Ent nende „lood“ ei kujuta endast lugu selle traditsioonilises, lookleva pajatamise tähenduses. Olgugi et see võib paista juba väiklase norimisena, näikse siin siiski olevat mingi vahe. Puänt ei kulmineeri mitte mingit tegevuse kulgu, vaid see saavutatakse situatsiooni arvelt, mida enne üksikasjaliselt kirjeldatakse ja mis siis

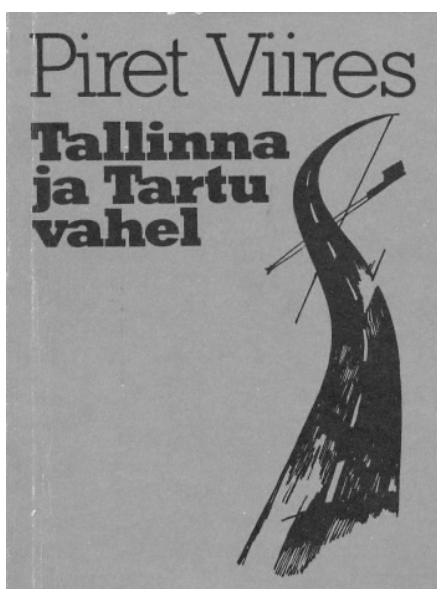
ainsa täpselt sihitud sõna või lausega pea peale pööratakse.

Vägisi tahaks järeldada, et noorte kirjandusel kipubki sageli olema teatav tõrge lugude jutustamise vastu. Ma ei mõtle siin muidugi mõista noortekirjandust kui žanri, mida pisut lugupidamatult võibki iseloomustada just nimelt põnevate, sageli kuritegevuse ja meelemürkidega seonduvate tegevusliinide kaudu, vaid noorte poolt kirjutatud kirjandust (nende kahe liigi kattumine on omaette huvitav teema). Kulunud käibetõed seovad omavahel kokku õrna ea ja luuletamise: ühelt poolt olla enamik meist nooruses sahtlisse värse treininud ja teiselt poolt jäävat poeet alati nooreks. Ka seda, kui noorte autorite proosa narratiivi vastu tõrgub, võib vahest lahterdada salamisi proosapärasusest eemaldumiseks, poeetiliseks kallutatuseks, luuleläheduseks. Üheks selle ajendiks on ilmselt soov väljendada eeskätt emotsioone: ei taheta, et keeruka ja, hoidku selle eest, ehk kuidagi kunstliku süžee punumine neile ette jääks. Võib-olla tundub tegevustiku väljaarendamine kuidagi tühine ja punnitatud võrreldes puhaste, sillerdavate tunnete lettikäimisega – puhtalt sillerdavad siin enamasti muidugi tülpimus, segadus, rahulolematuse ja muu skaala negatiivsesse ossa kuuluv. Samuti on võimalik, et olekuid kirjeldada on lihtsalt kergem, liiatigi kuna tundub, et need ei ole autoritele kaugeltki mitte võõrad: kui lugu tuleks välja mõelda, siis seisundi võib võtta otse elust.

Seisundikirjandusel ja elust noppimisel ei ole iseenesest viga midagi. Mingil juhul ei ole tarvis kohustada kedagi kirjutama keerukate süžeedega jutte võõrastest eludest. Ent seisundikirjanduse peamine, eripäraseim joon on ehedusetaotlus. Selle pretensiooni täitmisega kipuvad noored autorid justkui hätta jääma. Seegi on ehk olemuslik: sageli armastatakse noori pidada tõrvikukandjateks ja eesrindlasteks, ent vähemalt samavõrd võivad nad olla hoopiski tagurlased, epigoonid, kes vähesse kogemuse tõttu on sunnitud pöörama

suuremat tähelepanu sellele, kuidas üldiselt kirjutatakse. Niisiis on '08 aastakäigul ilmtingimata tarvis ajuti kirjeldada kontoritöö ahistusi, televiisoris nähtud varielude painet ja närvipingest ajendatud ravimineelamist – nii, nagu seda on popkultuuris kirjeldatud juba paarkümmend aastat. See võib olla paratamatu, ent valmistab siiski teatava pettumuse, kui naiivsete ootustega lugeja loodab noorte poole pöördudes tunda saada puhta, värske õhu pahvakat.

Lõpuks aga ei pea lugusid ja seisundeid muidugi üldse pöördumatult vastandama. Kõnealuses raamatus pakub selles mõttes täiusliku sümbioosi välja Vahur Afanasjev, kes alustab seisundist, mis sealjuures on varjamatult autorilähedane – euroametnik Janar Medvedjevi kurvast igapäevast – ja jõuab sedakaudu looni, kus korraldatakse ajupesukoolitusi, lastakse püssi ja kohtutakse tankidega. Tõsi, nagu ennist öeldud, Afanasjev ongi juba vilunum kirjanik. Praeguste algajate läbi luubi uuritud habrastest seisunditest võivad kunagi samuti võrsuda kenad, paksuks ja rasvaseks kosunud lood. Mis kõige rõõmustavam, hetkel näib, et need võrsed ei hoia truult tuule suunda, vaid hakkavad turritama igasse nelja ilmakaarde.

Piret Viires
„Tallinna ja Tartu vahel”
Eesti Raamat, 1990

1980ndate „meie”

Brita Melts

Nähtavasti ei teata Piret Viirese teosest „Tallinna ja Tartu vahel” kuigi palju – üks taaskordne „tolmunud raamat”, mille ilmumisaeg sattus küll murrangulisse aastas, ent millele heidab just see murrangulisus varju, mis ajapikku tolmukihiks muundub. Aastal 1990, nüüdisproosa uuenemise haripunkti, uute kirjanduslike arusaamade tekke ja kunstilise keele pihustumise aastal ilmus korraga kolm eesti kõrg- ja postmodernismi äärealade tähtteost: Mati Undi tekstimänguline „Öös on asju”, Jaan Unduski kõrgpoeetiline „Kuum” ning Peeter Sauteri biidimaiguline „Indigo”. Nende kolme küll üksteisele vastukäivatest, ent novaatorlikult eredates leekides jäi (paratamatult? tahtlikult?) püünele tungimata Piret Viirese, nüüdse silmapaistva

kirjandusteadlase ning peaaesjalikult just eesti postmodernismi teoreetiku pea kakskümmend aastat tagasi trükivalgust näinud ilukirjanduslik teos. Tõlluke, ent silmatorkavalt punase kaanega raamatuke „Tallinna ja Tartu vahel” sisaldab proosapalu ajavahemikust 1982–1988, see on ajast, mil raamatu autor tudeeris TRÜ-s eesti filoloogiat ja tegutses ka kirjandusklubis „Vile”, mistõttu on ta oma lugudes hoogsalt visandanud tudengitüüpe ja üliõpilasmiljööd. Lugegem, millisena peegeldab nüüdseks doktorikraadigi omandanud Viires oma 1980ndail kestnud tudengipõlve lähikondlasi ja -ümbrust.

Meie, kes me siin kohvikus istume, oleme kõik oma ülikooliaastate ohvrid. Need aastad on meid painutanud, kloppinud, välja

venitanud ja välja kujundanud. Nad on meie hinge krampunud. Nad tulevad meie juurde tagasi mälestustes ja unenägudes. Miks? Seda ma ei tea. / Aga ma hoian alles meie legendi. Seda ma teen. (lk 110)

Selliste lausetega lõpeb lühiproosa kogumik „Tallinna ja Tartu vahel”, millest leiab ühtekokku viisteist lugu tudengielust, seejuures täiesti tavalistest teemadest nagu sõprus, vabadus, kambavaim, argipraktikad, hääletamised-rännakud, lõkkeäärsed olengud, noorte mured ja rõõmud, armumised, elukeerisesse sukeldumised ja hingeelu kõverpeeglid. Ent märgiline on, et neid tavalisi koosviibimisi ja suhteid saadab kord tasasem, kord häälekam joovastus, õhin, mistõttu lisandub isegi lihtsale hallis teetolmus hulkumisele, ekstaatilisel merevees tantsimisele ja ümbrust matvas udus täiest kõrist laulmisele midagi krüptilist, visandades toimimistes osalejaist kirju isiksuste galerii – see koosneb enamuses filoloogidest, kelles igaüks peitub individuaalne säde, mis ka avaldub omamoodi ja erinevalt. Tüüpides pulbitsevad korraga rabadad ootused, ahvatlev teadmatus, joovastavate lootustega segunenud hirmud, samaväärselt ka *igatsus vabaduse, sõltumatuse, iseenese „mina” järele* (lk 86) – ettevaatlikult, ent sügavalt kombatakse eksistentsi tuuma. Raamatu pealkirgi on mõneti sümboolne – noore inimese (enese- ja maailma-)otsingud, teeloleku kihk, liikumine ja suundumine. Oma õpinguaastail vahest intensiivseimaist pealinna ja ülikoolilinna vahelistis pendeldusist tulenevat ambivalentsust on sünnilt tallinlane Viires tabavalt väljendanud juba avaloos, ilmestamaks noorushetki ja sisimas pulbitsenud tundmusi: *Kumbki linn nõudis erinevat inimest ja minus olid mõlemad. Minus oli Tartu mahe vaim, sõpru täis tänavad, kohvitasside kõlksatused, ülikooli jahedad sambad. Ja samas oli minus ka Tallinna asjalikkus, rutt, üksindus ja tuul mere pealt. Igatsesin mõlemat ja pidasin omaks mõlemat.* (lk 3)

Noore inimese elu ongi otsimine, igatsemine, läbielamine ja -tunnetamine, kulgemine, määravaks just nimelt teel olemine ja sellel kogetu – juhustest tärnanud uued tundmused,

tavatud hetkemuljed, meeoluseisundid erilistesse paikadesse sattumisel, jälitama jäänud omapärased lõhnad jms. Ja kuigi mõnel korral võidakse sattuda süngesse metsa hulkuma, pimedusse hajumine ähvardamas, ei kao võimalus mõne hetke pärast taas kuulvalguse poole sirutada ning segadusseajavast süngusest pääseda, sest need noored teavad nii mõndagi – seda, et on üksteisele olulised, kuskil on armastus, nad usuvad maailma. Kõnesoleva raamatu lood on tihtipeale huvitavalt kokku keerutatud, lugu võib alata ja lõppeda herilaste tüütu sumina, ent vahepealsetel lehekülgedel harutatakse lahti sõprus- ja armumissuhete rägastik, milles pinnale jääb ulpima vendlus, „vennaskond”, puutumata laiemas suhteplaanis sootuks kokku nonde alguse ja lõpu suminatega.

Seejuures on kolm märgilist paika selle jutukogu sees raamatukogu, tollane Pälsoni tänava ühiselamu ning loodus. Loodust on neist kõige otsesemalt edasi antud, tegevustik on viidud sinna varjamatult, ent raamatukogu varjatud elu aimub otse vaid ühes loos, ühikat ei nimetata otsesõnu aga kordagi ja ka sellekohast ruumilist olu ei joonistata välja selgelt, ent kõik ajastukaaslased teavad seda, Viires teab, tema kaaskond teab. Miks just loodust (nt Taevaskoda, Peipsi äärsed asulad) sellise ruumilise autentsusega kirjeldatakse? Vast seetõttu, et edastada ehedamalt hetki, mil kogu selle akadeemilise krempli sees tudeerimise juures ilmnes selgelt ka säilinud piiritu-vabastav kergemeelsus, mis ühtset kampa mõnikord haaras, jättes peamiseks sütitavaks tegevuseks lihtsalt lesimise ja taevasse vahtimise, mitte võõrkeelsete teooriate puurimise või diplomitööde kallal painlemise.

Tõepoolest, raamatukaante vahele on koondatud hämmastavalt kirev ja tore seltskond, kes ühiselt üksteise kõrval või kannul tatsas, kus mõnikord keegi maha jäi või ette ruttas, ent mingis punktis – olgu selleks kas või juhuslik teelõik – koonduti alati ning ei tekkinud tegelikke katkestusi, mille välistas üksmeelsus, ühine usk. Millesse? Kord noorusesse, siis üksteisesse, „meie” adumisse või maailma – kes seda teab. Vahest polnudki uskumise objekt määratletud,

ent uskumise tunne hoidis püsivaina nii vaimset kooslust kui ka isiksusi: *Alustasime koos ja ammu. Meid oli üksteisele vaja. Kas eneseidentifitseerimiseks, enesekontrolliks või enesekinnituseks. Mängisime kõik lõppematut peeglimängu. Kes sai valmis, see tõmbus kõrvale ja läks ära. Kes ei saanud, jäi meie juurde. Meil olid ühised mõtted, sõnad, ajukäärud. Me olime individualistid, egoistid ja ometi koos. Me olime kamp.* (lk 107-108)

Näiteks raamatu ühe jutu tegelane Andreas ei pruugi teksti aegruumis kordagi kohtuda järgneva loo Tiinaga, ent ometi on lugudest edastuv hõng selline, mis laseb neil tegelasil väga loomulikult kuuluda samasse kampa, ühtsesse tervikkooslusse. See koosolemine sai teoks siiski ühiskondliku suletuse taustal: oli üks kinnine linn ja välismaal ei käinud keegi, ent vaimuella sattus haruldast kaugustki, näiteks paljundustena sessamas linnas elanud Uku Masingu luulest, loengutest eksootiliste usundite teemal vms. See keelatus või suletus koondaski seltskondi ja klubisid, andis taustale mingi vaikse dissidentliku meki, kuivõrd ametlikult keelatusid said siiski vaid vähesed osa, sestap ajenduski inimlik kokkuhoidmise tarvidus. Eks seegi kogus tähendusrikkust, et toonane vaimne seltsielu põhiliselt ühikates toimus – praegu on samalaadsed seltskonnad nii laiali pillutatud ja seetõttu on säärane tudenglik vaimne ja kirjanduslik elu märksa hapram.

Nojah, aga miks ikkagi tolle raamatuga kohtumine võiks nüüdses kirjanduspildis nooremalt sorti lugejale huvitavaks kogemuseks osutuda? Kui senini miski muu veennud ei ole, siis olgu mainitud ka, et karakterid ja tüübid, kes nendel väikeseformaadilistel, ent tihedatel lehekülgedel omale kirjandusliku hingamise saanud, on suure ja kaheldamatu tõenäosusega praeguste kirjandus- ja filoloogiatudengite kas siis tulevased või juba praegused õppejõud, ülemused või muud laadi (vaimsed) juhid. On ju ka Piret Viires ise antud hetkel tööpostil nii TLÜ-s kui ka vanemteadurina Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuri- ja kirjandusteooria töörühmas. Ja mitte üksnes uljast uudishimust ei võiks tollane alma materiga haakuv nooruselu nüüdses ajas kõnesoleva tekstiga tutvumist

ajendada, „Tallinna ja Tartu vahel“ sisaldab midagi märksa suuremat. See pakub sooja kambavaimsust ja -ühtsust, mis tänases rabedas ja hakitud ülikoolielus liiga tihti puudub, raamatust nähtub intensiivselt, kuigi „nendel seal toonases ajas“ oli midagi, mida „meil siin praegu“ kunagi olla ei saa, tänapäevases vaimu-, kamba-, tudengielus jääb toonane erilisus jäädavalt tabamatuks. Mitte kibedusega, ent kahjutundega – „neil seal siis“ olid kogu kambale ühised autoriteedid, kellele järgneti või mitte, ent alati üheskoos, toonases kirjanike majas, mis on praegu mandunud lagunevaks hütiks Õpetaja tänavas, kihas elu, vaimuliidriteks olid näiteks Peeter Olesk, Peeter Torop, Henn-Kaarel Hellat ja tema salongi liikmed Supilinnas, kusagil elas oma elu ka Vaino Vahing ning sellega seostuvalt mängisid tudengid „lõppematut peeglimängu“. Seda silmas pidades loob Viirese raamat vaikselt oma põlvkonna legendi ja vahest kuulutab aimatavat missioonigi, vaikus, mis vajab mõtetega kuulutamist.

Noori autoreid 2009

Eda Ahi (19):

"Õnnelik olen alati niisamagi. Aga praegu olen peale selle veel südamest rõõmus, sest kevad on käes ja maailm on järsku justkui avaramaks muutunud – nii palju on avastada, mõistatada ja loodetavasti ka mõista."

Kadri Oru (18) on külakas, kes naudib tantsu, laulu, sporti, ratsutamist, sügist ja vähemalt kord päevas üksindust. Vormib ideid ja on nende üle uhke, kuid teostada ei viitsi. Kirjutab, kui tuju tuleb, umbes paar-kolm korda kuus. Loeb ainult häid raamatuid headelt autoritelt.

Janne Jüsmä (19):

"Tean enda sugu, vanust, nime ja liiki, aga mitte seda, kes olen. Võib ju öelda, et olen armastuseusku ja uudishimulik, lõputus otsimises ja lootuses, koos igivanade metafüüsiliste küsimustega tõde ja rõõmu ihkav inimene, aga samahästi võib selle ka ütlemata jätta. Mis luulesse puutub, siis tema ilmutas ennast ükspäev ise, korra. Rohkem pole oma nägu aga näidanud."

Tõnis Veelmaa (24)

on põline, kuid mitte kategooriline tallinlane, kes siiani kombineerinud klaviatuuril klahvikombinatsioonidega erinevaid meloodiaid, nüüd on aga saatuse tahtel avastamas teistsuguseidki klahve ning sümboleid. Õnneks üks ei välista teist.

Karin Kogerma (21):

"Pisitasa kasvatan tahtmisi ja veel vähem tasa saavad nad teoks (sõnast tigu). Meeldib kõik peale pusade juustes ja leivasupi. Üldiselt. Luuletusi saab siis, kui õhtul päev välja väänata ja sõeluda makaronikurnajaga."

Carolina Pihelgas (23):

"Täna öösel nägin unes Colosseumi, aga mitte sellelt küljelt, nagu see tavaliselt postkaartide peal on, vaid selle tagumist poolt. Mul ei tulnud nimi meelde ja üritasin seletada oma kaaslasel, mis see on. Umbes nii on luuletustega ka."

Birk Rohelend (28):

„Mina, Birk, defineerin end läbi kirjutamise. Kirjutamine on minu olemine, kulg läbi aja muutuste lainel. Kõik, mida loon, loon siin ja praegu, kunagi ei tee järelparandusi, sest sekund pärast viimase punkti panemist on see punkt minu jaoks juba kättesaamatus kauguses. Kaevan ennast teiste inimeste pähe ja kehastun nendeks ümber, loon uuesti nende võimalikud elud ja lahkun pöördumatult, kui küsimused on minu jaoks vastatud.”

Moonika Olju (24):

20 + tüdruk number 4.

Piret Põldver (24) – Vaata: „Johanna Ross (24)”.

Krismar Rosin (18)

on gümnasist Pärnumaalt, kes tegeleb kirjandusega, et hoiduda ahelsuitsetamisest. Hobideks on magamine ja ebatervislike eluviiside viljelemine. Vihkab rumalaid ja demagoogi-tüüpi inimesi ning majanduskriisi. On nõrga iseloomuga, mistõttu üritab läbi lugemise ja kirjutamise vabaneda inimlikest pahedest. Lemmikirjanikud on Bukowski, Remarque, Kaplinski, Viirlaid, Alliksaar ja Puzo.

Raido Rahnel (26):

„Kui tundub, et midagi on öelda, istun arvutikuvari ette või võtan lehe paberit ja näppu pliiatsi. Kui midagi on kõrvade vahel helisemas, siis sirutub käsi pilli järele. Kui on nii kiire ja elu tahab minust mööda

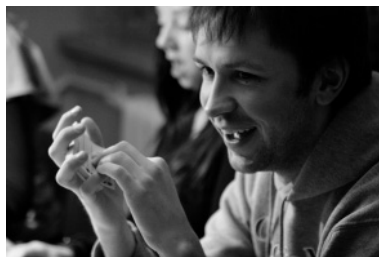
vuhiseda, võtan istet ja vaatan, kuidas inimesed omi asju ajavad. Siis tuleb tunne, et on üht-teist, mida läbi tähtede-lausete teistega jagada.”

Johanna Ross (24) – Vaata: “Brita Melts (24)”

Anete Kruusmägi (23)

Istub enamasti kodus ja loeb, kui välja saab, siis õpib ja õpetab, teeb vahel teatrit ja kirjutab. Armastab intensiivselt elatud hetki, muinasjuttudeks saanud õhtuid, väikest Tartut ja akendest kostvat pillimängu.

Mart Kase (27):

„Olen kultuuriinimene ja usun kõigesse, mis on uus. Uus kultuur tuleb. Kus ta pääseb. Tahaks teha asju, mis on avatud, aga iseloom takistab.”

Carrie Raiend (18)

on Tartu Forseliuse Gümnaasiumi 10. klassi õpilane, kellele mõned asjad on lihtsalt vastikud (nt enesetutvustused) ja mõned asjad lihtsalt sobivad. Viimaste hulka kuulub kindlasti arvustamine, sest just tema arvustus Peeter Helme romaani „September” võitis Virtuaalkassi selleaastase arvustustevõistluse. Palju õnne!

Brita Melts (24) – Vaata: “Piret Põldver (24)”

Nikolai Baturin "Delfinide tee"

Nikolai Baturin on üks autoriteetseist ja heas mõttes hõlmamatuist autoreist, kes pole kunagi mahtunud eesti kirjanduse traditsioonilisse kaanonisse. Avarilmade kujutamine ja eesti keele värvikam kasutamine on teinud Baturini omanäoliseks, teostega "Karu süda" ning "Kentaur" on ta muutunud romaanimammutiks, keda peab lugema iga inimene, kes väidab, et eesti romaan on igav, väike ja tühine. Samas ei ole Baturin võitlev alternatiivkirjanik, kes eiraks põhivoolu vastandumise enda pärast. Tema käekiri on loomulik nagu voogav loodusjõud, millele annab autentsuse suur elukogemus. Kujuta ette, et veedad päeva mehega, kes on pikki aastaid oma elust olnud merel, kõrbes, taigas, teeninud nõukogude mereväes, olnud kütt lumises Siberis... ja nüüd tuleb ta ning jutustab sulle teravas eesti keeles fantastilise loo. Saarest, mille on moodustanud üksteise otsa kuhjunud hukkunud laevad. Poisist, kes on üles kasvanud delfinide keskel. Tüdrukust, kes on karastunud sõjaväe eriuksuses ning muutunud karmimaks kui teras. Nendevahelisest armastusest, panteistlikust looduse ja inimese ühinemisest. "Delfinide tee", mida ta alustas juba 1950. aastail, on üllatavalt lootusrikas ja romantiline, ühtlasi filmilikult hüpleva süžee, kiirete ja poeetiliste dialogide, tempokate *action*-stseenidega. Kokkuvõttes ei ole Baturin kindlasti autor, kes tahakski kõigile meeldida, tema kirjutusviis ei ole lugeja-, vaid autorikeskne, autoriga poolel teel kohtumine aga annab võimsa kirjandusliku elamuse.

Armin Kõomägi "Pagejad"

Kirjanduse kaubanduslikkus ja kaubanduslikkus kirjanduses on kaks erinevat nähtust. Armin Kõomägi esindab viimast. Teda huvitab inimsuhete ja -tunnete müüdavus, emotsioonide turustamine, tegelaste sotsiaalpsühholoogiline analüüs, teleseriaali-stereotüüpide süüdimatu kasutamine ilukirjanduses, kokkuvõttes meediaühiskonna mõjude kirjeldamine tänasele inimesele. Ja kõige üllatavam on see, et sealjuures ei ole Kõomägi üldse lihtsat populaarsust taotlev autor, kelle teostest aimuks kõigilemõistetavuse soovi. Kõomägi pole Kender, kes jutlustas sajandialguse reklaamikunne kujutavas "Yuppiejumalas" kohati jumala, kohati lihtnimese positsioonilt. Kõomägi jääb ikka veel eksperimenteerivaks autoriks, näiteks on jutustav hääl romaanis "Pagejad" peidetud kahekordse raamjutustuse taha. Süžee on täidetud mitme tegelase vaatenurkadega ja loo tervikpildist palju tähtsam on igaühe individuaalne sisemonoloog. Paistab, et seda on Kõomägi õppinud Mati Undilt, kelle "Sügisball" on samuti psühholoogiline linnakirjandus, mille üheks tunnuseks on järsult erinevatest karakteritest koosnev tegelastegalerii. "Pagejad" on raamat, kus tekstivahendid ja süžee hakkimise viisid on sama tähtsad kui süžee ise. Ja tegelaste tagant, kes ilmselt peavadki tunduma kui kirjanduslikud liialdused, paistab lõpuks tänane Eesti, mis on üsnagi päris.

Triin Tasuja "Provintsiluule"

Triin Tasujalt ilmunud luulekogu on arvatavasti ausamaid puberteedipiibileid uuemas eesti luules. Süüdimatu, ebakindel, rahmeldav – mis iganes märksõnu kasutada puberteedi kirjeldamiseks, Tasuja luulekogus on need kõik siiral ja iseenesestmõistetaval moel olemas. Võtkem Triin Soometsa temaatikad, Liisi Ojamaa romantika, Elo Viidingu agressiivsus ja Andra Teede lapselik ülbus – nendega ei ole sel raamatul väga palju seost. Puberteetlikkus ei ole Tasujal poeetiline raamistik, tema linnaromantika lähtub paekivise Tallinna vanalinna asemel hoopis tundmatust kolkast, tema agressiivsus ei ole ennastõigustav ja tema ülbus ei ole poos, vaid silmanähtav ja siiras kaitserefleks. Tasuja on andekas autor läbi teist laadi õnnestumismehhanismi – nagu loeks poolkogemata ühe kolkaplika salajast salmikut või nagu kohtuks temaga juhuslikult õhtuses bussipeatuses. Ja kuigi selle peatuse lähedal elab Andra Teede ning Tasuja võib-olla suitsetab Liisi Ojamaalt laenatud sigarette ning ehk annab samasuguseid kontsaga kingi nagu Elo Viiding, jääb pärast vestlust pähe mõte: "Ta vist tõesti ongi selline."

Sisukord / nr 18

Luule

Eda Ahi: 2

Kadri Oru: 10

Janne Jüsmä: 14

Tõnis Veelmaa: 18

Karin Kogerma: 22

Carolina Pihelgas: 24

Proosa

Birk Rohelend: 32

Moonika Olju: 39

Raido Rahnel: 44

Piret Põldver: 55

Krismar Rosin: 57

Kairi Kruusi intervjuu Urmo Metsaga: 72

Arvustused

Mart Kase Näidend on romaan või jutustus: 78

Anete Kruusmägi Esimesed kevadised kokkukõlad: 81

Carrie Raiend Kõigest ja mitte millestki: 84

Johanna Ross Kaks kurna, kumbki ei jutusta lugusid: 87

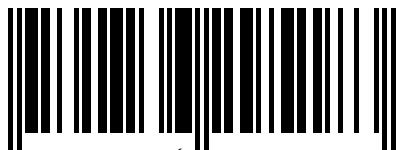
Brita Melts 1980ndate „meie”: 91

Ilmunud on uus Värsk Raamat – Triin Tasuja "Provintsiluule"!

Järgmises numbris:
Mikk Pärnits
Triin Tasuja
Kaarel B. Väljamäe

roheline trükis

Trükitud FSC-sertifikaadiga paberile looduslike trükitärvidega. ©Ecoprint

9 771736 295183